

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Janelin Jaeski

**ASENDUSKODU TÖÖTAJATE KOGEMUSED PEREMAJADE
SÜSTEEMIS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Merle Linno MSW

Juhendaja allkiri: _____

Tartu 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Janelin Jaeski

28.05.2018

ABSTRACT

There are many children in Estonia who don't have the option to live with their birthparents. The reasons behind that are different, for example the parents might be dead, struggling with addictions or missing parental skills. In these situations it is the government's obligation to find a place for a child where they can feel safe and loved.

In 2004 Estonia started working towards smaller group homes instead of big institutions. The aim of this study is to understand and analyze the experiences of the substitute home workers who have worked in a previous institution system and current smaller group home system. Substitute home workers play an important role in children's lives and it's important to know the shortcomings and well working aspects of their work.

I interviewed three persons from the same substitute home to find out how they describe the changes, what they think about them and what would they change. I used the semi-structured interview method. The research took place in April 2018.

The main topics were: life before and after the smaller group homes, preparations for independent life, changes in rules, relationships, the importance of teamwork and an opportunity for a supervisor.

The answers were mainly positive. The change in the system has made an impact on their lives. Workers are really satisfied and their biggest recommendation is that their working time would be longer.

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISSEJUHATUS	5
MÕISTED	7
1 TEOREETILINE ÜLEVAADE JA PROBLEEMIPÜSTITUS	8
1.1 Asendushooldusteenused ja statistika	8
1.2 Institutsioonid	10
1.3 Deinstitutionaliseerimine	11
1.4 Rahastus	12
1.5 Lapse ja kasvataja suhte olulisus	13
1.6 Asenduskodu töötajate probleemid	15
1.7 Probleemi püstitus	17
2 METOODIKA	18
2.1 Uurimisviis	18
2.2 Andmekogumismeetod ja uurimuse käik	18
2.3 Uurimuses osalejad	19
2.5 Eneserefleksioon	20
2.6 Andmete analüüs	20
2.7 Eetiline aspekt	21
3 ANALÜÜS JA ARUTELU	22
3.1 Asutuses elamine	22
3.2 Elu peremajades	23
3.2.1 Laste iseseisvuse arendamine	25
3.2.2 Reeglid	27
3.3 Muutused siseõhkkonnas	28
3.3.1 Laste suhted sugulastega	30
3.3.2 Traditsioonid	32
3.4 Koostöö teistega	32
3.4.1 Meeskonnatöö	33
3.4.2 Supervisioon	34
3.5 Kasvatajate arvamus peremajade süsteemist	35
4 KOKKUVÕTE	37
KASUTATUD KIRJANDUS	39

SISSEJUHATUS

Enamik lapsi sooviksid elada oma kodus ja oma vanematega, kuid reaalsuses pole see kõigi jaoks võimalik. Nii nagu mujal maailmas, on ka Eestis lapsi, kes elavad asendushooldusteenusel. Põhjused selleks võivad olla erinevad, näiteks vanema surm, väärkohtlemine või vanema puudulikud kasvatusoskused, kuid nende ühiseks faktoriks on asjaolu, et nad on jäänud piisava vanemliku hooleta.

Asendushooldusteenust osutatakse Eestis kolmel viisil – hooldusperes, perekodus ja asenduskodus (Sotsiaalministeerium, i.a). Sel aastal on jõustunud suund, kus lapse paigutamisel eelistatakse hoolduspere, sest see vorm on kõige lähedasem loomulikule perekeskkonnale. 2016. aasta lõpus elas asenduskodudes kokku 1010 last, vaid 192 last elas perekonnas hooldaja juures (Riisalo, 2017). See number näitab, et Eestis on palju lapsi, kes peavad enda elu alustama või jätkama pere- või asenduskodus kasvatusala töötajate või perevanemate hoole all.

Kui varasemalt on asenduskodud olnud suured asutused, siis alates 2004. aastast alustas Sotsiaalministeerium, laste heaolust lähtudes, väiksemate peremajade ehitamist (Eesti Asenduskodu Töötajate Liit, i.a). Peremajade loomisega peaks muutuma olukord asenduskodus pereeluga veelgi sarnasemaks ja lapsekeskseks. Kasvatusteadlane Juhani Hytönen (1999) on leidnud, et lapsekeskse kasvatus baasiks on isiksuse austamine ja indiviididevaheline võrdõiguslikkuse ideaal: igat last võetakse sellisena, nagu ta on. Lastel on võimused elu üle ning nende arvamusega arvestatakse. Aastatega on vähenenud asenduskoduperes elavate laste piirarv – kuni 2010. aastani võis ühes asenduskoduperes elada kuni 10 last, alates 2010. aastast kuni 8 last ning 2015. aastast kuni 6 last (EATL, i.a). Aastani 2020 võib olla asendus- või perekoduperes kuni 8 last (Sotsiaalministeerium, i.a). Asendushooldusteenust pakkuvatele asutustele on antud aega, et teha ümberkorraldusi.

Asenduskodu, kus ma uurimuse läbi viisin, läks üle peremajade süsteemile 2015. aastal. Olukord on küllaltki värske, kuid samas on olnud piisavalt aega uue elukorraldusega harjuda ning töötajatel on olemas võimalus võrrelda kahte süsteemi: elamine suures asutuses ja peremajas. Asenduskodu töötajad mängivad väga olulist rolli asenduskodus elavate laste elus, seega on oluline uurida nendepoolseid tõlgendusi ja kogemusi seoses erinevate muudatustega.

Tähtis on märgata, millega on veel vaja töötada ning samas ka näha edukalt toimivaid süsteeme. Peremaja põhimõte seisneb lapse- ja perekeskse õhkkonna loomises, seega soovin oma töös välja selgitada, kas kasvatusala töötajad ja perevanemad seda ka nii kogevad. Soovin uurida, kuidas on muutunud kasvatajate tööülesanded, rollid ja kas nende ootused peremaja vormile on vastavuses reaalsusega. Uurimistulemused annavad võimaluse võrrelda erinevate asenduskodu töötajate kogemusi ning käesolev töö võib olla aluseks järgnevatele sarnastele uuringutele.

Varasemalt on tehtud uuringuid laste igapäevaelust ja heaolust asenduskodudes (Liivarand, 2017; Salla, 2016; Turk, 2011). Minu eesmärk on uurida just kasvatusala töötajate igapäevaelu, arvamust peremajade süsteemile üleminekust ja muutustest, mis see töötingimustes kaasa tõi. Sarnase uuringu bakalaureusetöö raames on koostanud ka Matela (2015).

Töö esimene osa kirjeldab asendushooldusteenustega seotud konteksti, mis annab teoreetilise ülevaate institutsioonide mõjust, lapse ja kasvataja suhte olulisusest ning eelnevatest uuringutest ilmnenu töötajate probleemidest. Teises osas kirjeldasin kasutatud metoodikat. Kasutasin kvalitatiivset meetodit ning viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud ühe perekodu kolme kasvatajaga. Töö jätkub analüüsi ja aruteluga, kus tõlgendan saadud tulemusi ning võrdlen neid teoreetilises osas käsitletud andmetega. Töö lõppeb kokkuvõtte ja soovitudustega.

MÕISTED

Asendushooldusteenus on kohaliku omavalitsuse üksuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on pika- või lühiajaliselt lapse heaolu ja õiguste tagamine, lapsele tema põhivajaduste rahuldamiseks peresarnaste tingimuste võimaldamine, lapsele turvalise ja arenguks soodsa elukeskkonna loomine ning lapse ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täisealisena (Sotsiaalministeerium, i.a).

Asendushooldusteenuse osutamine asenduskodus on teenuse osutamine kasvatajatega peres, kus on samal ajal kuni kuus last (kuni aastani 2020 võib olla kuni 8 last) (Sotsiaalministeerium, i.a).

Asendushooldusteenuse osutamine hooldusperes on lapse hooldamine sobivas peres, kelle liikmete hulka ta ei kuulu (Sotsiaalministeerium, i.a)

Asenduskoduteenuse osutamine perekodus on teenuse osutamine kuni kolme perevanemaga peres, kus on samal ajal kuni kuus last (kuni aastani 2020 võib olla kuni 8 last) (Sotsiaalministeerium, i.a).

Deinstitutionaliseerimine on protsess, mille käigus vähendatakse institutsioonide ulatus või suletakse need üldse (Institutsionaalselt hooldusmodelilt kogukonnapõhisele ülemineku Euroopa ekspertrühm, i.a). Käesolevas töös tähistab see peremajade loomist suurte asutuste asemel ning põhineb see laste heaolu ja õiguste põhimõtetele.

Institutsionaalne hoolekandeaustus on asutus, kus väiksemas intsitutsioonis elab 11 kuni 24 last, kuid suures asutuses vähemalt 25 last (Browne, Hamilton-Giachritsis, Johnson, Ostergren, 2006).

Peremaja on teenuseüksus, kus lapsed elavad suurte koosluste (suure asenduskodu) asemel väiksemate peredena (Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika roheline raamat, 2014).

Perevanem osutab teenust elades lühi- või pikaajaliselt teatud perioodil koos perekodus olevate lastega, **kasvatusala töötaja** (kasvataja) on lepinguline töötaja, nad töötavad graafiku alusel ning vahetuvad seetõttu tihedamini kui perekodus (Sotsiaalministeerium, i.a). Käesolevas töös on üldistavalt kasutatud ka mõistet **kasvataja**.

1 TEOREETILINE ÜLEVAADE JA PROBLEEMIPÜSTITUS

1.1 Asendushooldusteenused ja statistika

Asendushooldust reguleerib 3 seadust – sotsiaalhoolekande seadus, perekonnaseadus ja lastekaitseseadus. Alates 1. jaanuarist 2018 muutus sotsiaalhoolekande seadus, millega seoses senised perekonnas hooldamine ja asenduskoduteenus kujundati ümber asendus- ning järelhooldusteenuseks, mida korraldavad kohalikud omavalitsused (KOV) sotsiaalkindlustusameti abiga (Sotsiaalministeerium, i.a). Muudatused viidi läbi, et tõsta asendushooldusteenuse kvaliteeti ning hoolealuste iseseisvaks eluks ettevalmistuse osakaalu teenuses. Eraldiseisva teenusena loodi ka järelhooldusteenus. Järelhooldus on mõeldud mitteõppivale kuni 21-aastasele asendushooldusel viibinud isikule või kuni 25-aastaselt õppivale eestkostel viibinud isikule (Sotsiaalministeerium, i.a). Järelhooldusteenuse eesmärk on toetada asendushooldusel viibivaid lapsi peale täisealiseks saamist. Teenus aitab eestkostelt lahkuval isikul iseseisvalt hakkama saada ning toetab õpingute jätkamist. Majandustegevuse registri andmetel oli Eestis 2018. aasta kevadeks väljastatud 43 kehtivat tegevusluba asendushooldusteenuse osutamiseks.

Asendushooldusteenust osutatakse kolmel viisil – hooldusperes, perekodus ja asenduskodus (Sotsiaalministeerium, i.a). Hoolduspere on kõige peresarnasem vorm asendushooldusteenusel. Hoolduspereks võib saada igäüks, kes vastab kehtestatud nõuetele ja on valmis hooldama last, kes pole tema pereliige. Tegu pole lapsendamisega, sotsiaalhoolekande seadus (SHS) (RT I, 30.12.2015, 5) §130 näeb ette, et hoolduspere sobivuse korral koostatakse lapse eestkostja ülesandeid täitva või eestkostjaks määratud kohaliku omavalitsuse vahel leping, mis ühtlasi ka reguleerib hoolduspere õigusi ja kohustusi. Järgmine valik oleks perekodu, kus osutatakse teenust kuni kolme perevanemaga peres, kus samal ajal on kuni kuus last (kuni aastani 2020 võib olla kuni 8 last) (Sotsiaalministeerium, i.a). Asenduskodu on lapse heaolu silmas pidades viimane valikuvariant kui erinevatest põhjustest tulenevalt pole talle leitud kohta hooldusperes või perekodus. Sealsed töötajad töötavad graafiku alusel ja vahetuvad tihedamini kui perekodu perevanemad või hoolduspere vanemad. See tekitab olukorra, kus lapsel pole järjepidevalt olemas temale turvalisust pakkuvaid isikuid. Varasemalt nimetati asenduskodusid lastekodudeks, kuid Eesti Asenduskodu Töötajate Liit (i.a) on toonud välja, et 2007. aastal seadustati mõiste „asenduskodu“, sest „lastekodu“ viitas ka varjupaigale ning polnud piisavalt

täpne. Ülalmainitud teenuste eesmärk on kaitsta laste õiguseid läbi turvalise ja toetava kasvukeskkonna loomise.

Statistilise aruande „Asenduskoduteenus“ esitavad kõik hoolekandetasutused, kus elavad riiklikul hoolekandel olevad lapsed (Sotsiaalministeerium, 2012). 2012. aasta lõpu seisuga oli teenusel 1096 last, kellest 71 olid orvud, 977 vanemliku hoolitsuseta ja 48 vanema avalduse alusel sügava või raske puudega ajutiselt asenduskoduteenusel viibivat last (Sotsiaalministeerium, 2012). Aastal 2015 paigutati hoolekandetasutusse või asenduskoduteenusle 171 last (Statistikaamet, 2016). See on 37 last rohkem kui sellele eelnenud aastal. Statistikaameti (2017) andmeil oli 2016. aastal kokku 1052 asenduskoduteenusle kasutajat. Kui mingil põhjusel on laps jäänud vanemliku hooleta, siis on riigi ülesandeks tagada talle täisväärtuslik elu ning võimalus kogeda peresarnast kasvukeskkonda. Kõik lapsed peavad saama võrdse kohtlemise osaliseks. Selle saavutamiseks töötavad pere- ja asenduskodudes kvalifitseeritud töötajad.

Kasvatusala töötajaid on võimalik eristada nelja erineva kvalifikatsioonitaseme alusel (lisaks eraldiseisev perevanema staatus), SHS (RT I, 30.12.2015, 5) §123 alusel saab eristada abikasvatajat, nooremkasvatajat, kasvatajat ja vanemkasvatajat. Kõikidelt tasemetelt eeldatakse vähemalt keskkaridust ning selleks, et kvalifikatsiooni suurendada on neil võimalik täita uusi nõudmisi, nagu näiteks kutse- või kõrghariduse omandamine, samas loeb ka töökogemus laste hoolekande vallas (SHS, RT I, 30.12.2015, 5, §123). Töötades haavatava grupiga, nagu seda on lapsed, on iseenesestmõistetav, et erinevad astmed nõuavad järjest kõrgemat kvalifikatsiooni. Nõuded näitavad, et Eesti kasvatusala töötajatelt oodatakse pidevat arengut, et nad suudaksid pakkuda tasemel teenust.

Asenduskodudes laste ja noortega tegelevaid põhitöötajaid oli 2013. aasta lõpu seisuga kokku 667, neist vanemkasvatajaid 18, kasvatajaid 220, nooremkasvatajaid 133 ning abikasvatajaid 205; lisaks 59 muu kasvatusala töötajat; perevanemaid, kes elavad lastega ööpäevaringselt ja püsivalt asenduskodus koos, töötas asenduskodudes kokku 32 (Vanemliku..., 2014). Asenduskodus on äärmiselt oluline kodu kui keskkond toa või majana, aga turvatunde ja läheduse saavad anda lapsele töötajad, kes nende eest vanemlikult hoolitsevad. Sindi (2012) on nentunud, et tema uurimistöö alusel on näha, et mitmete töötajate hea tahte suretas töökoormus, kõrge emotsionaalne pingeline ja töö vähene väärtustamine, mis eeskätt väljendus väga madalas töötasus. Selleks, et asenduskodu töötajad oleksid motiveeritud andma endast maksimaalse, on

oluline luua neile võimalikult head töötingimused. Selle töö eesmärk on välja uurida, mida arvavad kasvatajad deinstitutsionaliseerimisega kaasnenud peremajade süsteemile üleminekust ja sellega kaasnenud töötingimuste muutustest.

1.2 Institutsioonid

Juba aastakümneid on olnud tavapäraseks viisiks pakkuda hooldusteenust suurtes asutustes ehk institutsioonides. Goffman (1961) on defineerinud totaalset institutsiooni järgmiselt: totaalne institutsioon on asutus, kus sarnases situatsioonis olevad isikud on märkimisväärse aja jooksul lõigatud välja laiemast ühiskonnast ja elavad üheskoos piiritletud ja organiseeritud elu. Nii on elanud paljud erinevad grupid – eakad, ühiskonnale ohtlikud inimesed, nii füüsilise kui ka vaimse tervise probleemidega inimesed ja ka asenduskodus elavad lapsed.

Goffman (1961) on totaalset institutsioonid jaganud viieks, millest esimene on institutsioon, kus hoolitsetakse inimeste eest, kes on ohutud ja võimetud ise enda eest hoolt kandma. Siia gruppi kuuluvad näiteks pimedad, eakad ja ka asenduskodu lapsed. Institutsioonidele on iseloomulikeks joonteks vähene personaalsus, rutiini jäikus, ühene kohtlemine, kaugus muust ühiskonnast, sõltuvussuhted ja vastutuse puudumine (Institutsionaalselt..., i.a).

Institutsioonid on esialgselt loodud inimeste põhivajaduste rahuldamiseks. Asutuses elades on võimalik saada peavarju, kaitset, süüa ja hoolt, kuid mitmed uuringud on näidanud, et sellest jääb väheks. Asenduskodu noorte iseseisvaks eluks valmisolekut uurinud Turk (2011) leidis, et noortel jääb puudu isemajandamist ja rahaplaneerimist puuduvatest oskustest, töö leidmise ja hoidmise oskustest ja teadmistest ning ka sotsiaalsetest oskustest. Suures laste hoolekandenasutuses pole töötajatel võimalik pakkuda igale hoolealusele nii palju tähelepanu ja individuaalset lähenemist kui oleks vajalik, et säilitada pidev areng ja ka hilisem täisväärtuslik elu. Institutsioone on kirjeldatud kui asutusi, kus elanikud on mingil määral eraldatud muust maailmast ning sunnitud koos elama, elanikel pole enda elu üle täielikku kontrolli ja organisatsioon seab endale määratud nõuete täitmise kõrgemale kohale kui elanike individuaalsed vajadused (Institutsionaalselt..., i.a). Need tingimused loovad olukorra, kus laiemasse ühiskonda naastes on inimestel raske iseseisvalt hakkama saada.

Goffman (1961) on enda teoses jaganud institutsioonidega seotud inimesed kaheks – elanikud ja töötajad, nende vahel on selge hierarhia ning tema sõnul mõjub see inimese identiteedile

pärssivalt. Kuigi rutiin ja reeglid on olulised ka tavaperedes, siis selle ülemäärane rõhutamine takistab asutuse elanikel enda iseseisvust arendada. Lisaks on Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika rohelistes raamatus (2014) viidates ÜRO 2011. aastal avaldatud raportile “The Rights of Vulnerable Children under the Age of Three. Ending their Placement in Institutional Care” tähelepanu juhitud asjaolule, et institutsionaalsele hooldusele paigutamise kestuse osas on üha enam tõendeid selle kohta, et väikelaste pikemal kui kolmekuulisel institutsionaalsel hooldusel viibimisel on olulised negatiivsed mõjud nende tervisele ja arengule. Seetõttu on oluline, et esimese variandina eelistataks vanemliku hooleta jäänud lapse hooldamiseks hoolduspere. Hoolduspere on kõige lähedasem vorm tavalisele perevormile. Kuid kuna see pole kõigile vanemliku hooleta lastele võimalik, siis tuleb garanteerida neile parimad tingimused, võimalikult vähese negatiivse tulemiga, eluks asenduskodus.

1.3 Deinstitutionaliseerimine

Deinstitutionaliseerimine on suurte asutuste töökorralduse muutmine või sulgemine ehk asutuspõhiselt hoolduselt kogukonnapõhisele hooldusele üleminek (Atonen, 2016). Lääne-Euroopas algas üleminek kogukonnapõhisele hooldusele juba 1960.–70. aastatel. (Vanemliku hoolitsuseta ... 2014). Kogukonnapõhine lähenemine annab inimesele suurema võimaluse osaleda ühiskonnaelus.

Asendushooldusteenust vajavad paljud lapsed. Seetõttu on asendushoolduse uue kontseptsiooni väljatöötamise ning hooldus- ja eestkosteperede senisest tulemuslikuma toetamise kõrval samavõrd oluline luua juba täna asenduskodus elavatele lastele võimalikult peresarnased tingimused (Asenduskoduteenuse analüüs, 2013). Deinstitutionaliseerimine Eestis tõi endaga kaasa varasemate suurte asenduskodude asemel väiksemate peremajade ehitamise, mille eesmärk on tagada võimalikult peresarnased tingimused. Kuid peremaja kui hoone ei lahenda probleemi seoses institutsiooni kahjulike mõjudega, muutuma peavad ka institutsioonides valitsevad suhted ja töökorraldus (Vanemlike..., 2014). Näiteks selgus õiguskantsleri kontrollkäikudel, et mitmetes asenduskodudes oli lapsi rohkem kui lubatud (Asenduskoduteenuse analüüs, 2013). Peremajad on loodud 6-10 lapsele. Selleks, et asendushooldusteenuse kvaliteeti veelgi tõsta, oleks soovituslik, et igal perel oleks perevanemad. Hetkel pole see veel võimalik ning paljudes peredes töötavad vahetustega kasvatusala töötajad (Vanemlike..., 2014). Kasvatusala töötajad on küll sama pädevad ja ilmselt

ka motiveeritud, kuid vahetustega töö tekitab olukorra, kus lapsega kontakti või suhte loomiseks jääb oluliselt vähem aega.

Asutuspõhiselt hoolduselt üleminekut perepõhisele ja kogukonnapõhisele hooldusele toetavad mitmed uuringud ning ka inimõigused. Inimeste inimõiguste hulka kuuluvad õigus võrdsusele, kaitsele, hoolitsusele, inimväärsusele ja iseseisvale elule. Peremajade eesmärk on kõike seda varasemast rohkem pakkuda ning luua õhkkond kus lapsed tunnevad end vabalt, et väljendada enda soove, muresid ja rõõme. Sealsed elanikud peaksid nägema ja tundma, et nende käekäik läheb kellelegi korda. Peremajade süsteemile üleminek aitab töötajatel tänu vähenenud lastearvule pöörata tähelepanu igale lapsele endisest enam.

Peremajad loovad keskkonna, kus lastel on võimalik rohkem osaleda enda elu puudutavates küsimustes. Mitmetest uuringutest ilmneb, et lapsed tunnevad, et kodutööde valdkonnas jäävad nende oskused puudulikuks (Raudsepp, 2012; Turk, 2011). Sel juhul pole asendushooldusteenus suutnud enda eesmärki täita – lapsed pole saanud oskusi, et iseseisvalt hakkama saada. Peremajade vorm toetab läbi tavaperele sarnasema lähenemise ka selle valdkonna arendamist ning lastel on parem võimalus õppida erinevaid majapidamistööd, sotsiaalseid- ja muid eluks vajalikke oskuseid.

1.4 Rahastus

Sotsiaalministeerium tegi algust peremajade ehitamisplaaniga juba 2004. aastal, lastesõbralike majade ehitamiseni jõuti aastal 2008 Euroopa Regionaalfondist taotletud toetuse abiga ning projekti kogumaksumus on ligikaudu 17,1 miljonit eurot (Sotsiaalministeerium, i.a.b).

2018. aasta alguses muutus sotsiaalhoolekande seadus ning perekonnas hooldamine ja asenduskoduteenus kujundati asendus- ning järelhooldusteenuseks, mida korraldavad kohalikud omavalitsused, neid abistab sotsiaalkindlustusamet (Pärnu Laste ja Noorte Tugikeskus, 2018). Sotsiaalhoolekande seadus (RT I, 28.11.2017, 2) § 45 näeb ette, et asendushooldusteenuse osutamist pere- ja asenduskodus rahastatakse teenust saava lapse eestkostja ülesandeid täitva või selle puudumisel lapse rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgse KOV-i eelarvest ning asendushooldusel oleva lapse sissetulekutest.

Peremaju luues on nähtud suure probleemina just rahalist poolt. Asenduskoduteenust pakkuvate asutuste tulubaasist moodustavad riigieelarvelised eraldised 77 kuni 90% (SOS Lastekülade

programmiga liitunud asenduskodudel oluliselt vähem), kuigi seaduse kohaselt peaks teenus olema täielikult riigi poolt rahastatud (Lainoja, 2015). Piisav ressurss on tähtis, sest tänu sellele on asutusel paremad võimalused teenust pakkuda.

Välismaa näitel on Mansell, Kapp, Beadle-Brown ja Beecham (2007) leidnud, tehes kulude-tulude analüüsi, et kui võrrelda kulusid-tulusid elanike võrreldavate vajaduste ja võrreldava hoolduse kvaliteedi alusel, siis pole tõendeid selle kohta, et kogukonnas elamine oleks kulukam kui institutsioonides elamine. Algselt võib muudatuse korraldamine (uute majade ehitamine) olla kulukam, kuid pikemas perspektiivis on tulemused paremad. Oluline on seejuures meeles pidada, et inimesed ja nende vajadused on väga erinevad, seega ei kehti üks reegel kõigile. Lainoja (2015) magistritööst selgus, et peremajadega asenduskodude grupi kulud olid nii osakaalu kui ka kulutuste osas lapse kohta eurodes uuritavate gruppide seas madalaimad, samas on madalaimad ka sama grupi kogutulud lapse kohta. Kuid ainult peremajadest ei piisa, et muuta asendushooldusteenust peresarnasemaks. Lapse arenguks on olulised ka muud faktorid nagu vahendid, et pakkuda lastele võimalust huviringideks, ekskursioonideks, laagriteks ja ka erivajadusliku toe tagamiseks. SHS (RT I, 28.11.2017, 2) § 45 isiklike kulude katteks peab iga kuu tegema kulutusi keskmiselt 240 euro ulatuses ja vähemalt 2880 eurot aastas. See summa tagab lapsele täisväärtusliku lapsepõlve, kus tal on võimalik lisaks kooli- ja pereelule osaleda ka mõnes endale huvipakkavas trennis ning seeläbi enda eluilmast rikastada.

1.5 Lapse ja kasvataja suhte olulisus

Lapsed, kes satuvad asenduskodudesse on jäänud vanemliku hooleta ja kuna orbusid on tänapäeval asenduskodudes pigem vähe, siis enamik neist on pärit peredest, kus vanematel puuduvad piisavad vanemlikud oskused. Paljud neist on pidanud kannatama ka väärkohtlemise all ning kogenud asju, mis on mõjunud nende psüühikale. Selleks on oluline, et jõudes asenduskodusse tunnetaks laps, et seal on turvaline olla ja temast hoolitakse. Peremajast üksi ei piisa, et muuta asenduskodu lapse jaoks järgmiseks koduks, kus ta end hästi tunneks. Selle turva- ja hooletunde nimel töötavad asenduskodudes kasvatusala töötajad ja perevanemad. Hannus (2016) on rõhutanud, et kasvataja ja lapse vahelise kiindumussuhte loomine peaks olema peamine eesmärk, sest see kompenseerib lastele nende päritoluperelt puudujäävat arenguks vajalikku lähedust. Kiindumussuhet on uuritud kümneid aastaid ning suurima panuse sellesse on andnud John Bowlby, kes on kiindumusteooria (*attachment theory*) kujundajaks.

Kiindumusteooria põhiliseks argumendiks on, et inimesed on sündinud eelsoodumusega, et leida lähedane side enda vanema või hoidjaga, sest see on aluseks lapse emotsionaalsele ja kognitiivsele arengule ning isiksusele (Rholes ja Simpson, 2004). Positiivne kiindumussuhe tekib lapsel eelkõige inimesega, kes tema eest hoolt kannab ja talle turvalisust pakub. Hannus (2016), refereerides Jamesi (2007), on kirjutanud, et on leitud tõestust sellest, et lapsed, kelle emad olid muutunud ebakindlaks, hakkasid suurema tõenäosusega taas arenema ja õppima kui nende eest hoolitsesid armastavad hoidjad. Seetõttu on oluline, et asenduskodudes ei vahetuks töötajad liialt tihti. Kui lapsel on tekkinud kiindumussuhe mõne enda kasvatajaga, siis on tema arenguks äärmiselt tähtis, et see isik oleks tema kõrval järjepidevalt olemas. Ainsworth, Blehar, Waters ja Wall (1978) sõnul otsivad lapsed lohutust just oma kiindumusobjektilt, lisaks suudab lapse kiindumussuhte teine pool teda teistest isikutest kiiremini maha rahustada. Mitmetes asenduskodudes on loodud usalduskasvataja roll, kes peaks olema lapsele isik, kellega see turvaline side luua. Lastepsühholoog Tiiu Meres (2012) on samuti nentunud, et kiindumussuhtega kaasnev õnnetunne on üks inimene vaimse tervise olulisemaid osi. Positiivne kiindumussuhe on aluseks nii lapse identiteedile, sotsiaalsetele oskustele ja ka enesehinnangule.

Lastel, kes on tulnud kodudest, kus puudub stabiilsus ja usaldusväärsus, võib olla välja kujunenud häiritud kiindumussuhe. Häiritud kiindumussuhe võib avaldada suurt mõju lapse täiskasvanuelule ja üldisele hakkama saamisele (Rholes ja Simpson, 2004). Nende enesehinnang võib olla väga madal, mis omakorda tekitab probleeme ka muudes valdkondades. Häiritud kiindumussuhtega lapsed võivad kogeda probleeme teiste sotsiaalsete suhete loomisel (Ainsworth jt, 1978). Täiskasvanuna võivad nad kogeda hirmutunnet läheduse ja suhete ees, sest nad kardavad lapsepõlvkogemuste tõttu hülgamist ning ei suuda tunda end turvaliselt. Turk (2011) on tõdenud, et asendushooldusteenusel olnud lastel võib sageli olla probleeme emotsionaalse, käitumusliku, arengu- ja terviseprobleemidega, mis tulenevad nende komplitseeritud taustast ja mis võivad mõjutada nende valmisolekut iseseisvumiseks. Kasvatajad peaksid ka mõistma arengupsühholoogia põhitõdesid, mille kohaselt käib teismee normaalse arengu juurde vajadus panna ennast täiskasvanute vastu proovile, et katsetada ja laiendada oma piire ning vabadust (Meres, 2012). Arenguprotsessis olevatelt lastelt, kes alles õpivad sotsiaalseid norme ei saa eeldada ideaalsed reeglite järgimist. Peab olema valmis rasketeks hetkedeks, kus näiteks lapsed ei soovigi täiskasvanuga usalduslikku ja lähedast sidet

luua. Olles järjepidevalt siiski toetav ja julgustav, tunneb laps, et tal on keegi olemas ka kriisiolukordades, vaatamata tema eelnevale käitumisele.

On ilmselge, et asenduskodu töötajatel on asendushooldusel elavate laste eludes suurt rolli. Oma perekodu vanemaülesandeid täitvatelt kasvatajatelt õpivad lapsed eluks vajalikke oskuseid. Samas arendavad töötajad neid ka emotsionaalselt, õpetades neile isikuomadusi nagu näiteks empaatia, usaldusväärsus, vastutus- ja kohusetunne. Lisaks vanemaülesannete täitmisele on kasvatajad tihti lastele sõbra või õe/venna eest, kellega on tore lihtsalt suhelda, mängida ja vaba aega veeta. Ka Salla (2016) magistritööst selgus, et lapsed ise soovivad kasvatajatega rohkem koos tegutseda ja aktiivselt aega veeta.

1.6 Asenduskodu töötajate probleemid

Asenduskodude uuringute põhirõhk on seni olnud just lastel. Seda põhjusel, et lapsed on üks ühiskonna haavatavamaid gruppe ning neid ümbritsevate täiskasvanute kohus on tagada neile nende õigused. Igal lapsel on õigused kaitsesele, hooletule ning ka õigusele olla lihtsalt laps. Riigi ja mitmete uuringute eesmärk on olnud seda tagada ning võimaluste ja tingimuste kvaliteeti aina tõsta. Kuid ei tohiks unustada ka asenduskodudes tegutsevaid töötajaid. Kasvatajad on need, kes veedavad asendushooldusteenusel olevate lastega kõige rohkem aega ja kelle otsustel on mõju mitmete tulevikule. Seetõttu on äärmiselt tähtis, et ollakse kursis ka nende arvamuse ja mõtetega.

Varasematest uuringutest on leitud, et mõlemal poolel, nii kasvatajal kui ka lapsel, võib esineda kohanemis- ja identiteedikriisi, sest kumbki ei mõista selgelt, kus nad viibivad: kas kodus või asutuses ning mis rollis nad on: kas kasulaps ja -vanem või hoolealune ja töötaja (Matela, 2015; Sindi, 2012; Smith, 2009). Selle küsimuse vastus on ilmselt kuskil nende kahe vahel. Iga lapse ja töötaja jaoks on see enda sisemise tunde küsimus, kuid töötaja ei tohiks unustada, et peamiseks eesmärgiks on siiski lapse peres hooldamine. Smith (2009) on soovitanud, et töötajad peavad leidma viisi, kuidas saavutada lapsega lähedane ja ehe suhe, ilma et see kompromiteeriks lapse võimalusi saavutada või säilitada oma päritoluperega lähedane ja armastav side. „Asendushoolduse standardid Euroopas“ (2007) ja „ÜRO juhised laste alternatiivseks hoolduseks“ (Posch, 2009) on toonud välja, et laste ja töötajate vaheline suhtlus peaks olema piisavalt soe ja hoolitsev, mis oleks heavenemlik, kuid samas jääma professionaalseks. Raskeks teeb selle piiri tajumise neile ka kindlate reeglite või ettekirjutiste

puudumine. Veel enne peremaju loodi asutustes peresüsteem, mis jaotas ruumidesse pered ning ka siis ilmnis probleeme, kus kasvatajad ei tunnetanud oma rolli. Enne peresüsteemi loomist oli kord küll range nii laste kui ka töötajate suhtes, kuid see tagas kasvatustöö omalaadse stabiilsuse, kuna kasvataja teadis täpselt, mis on tema tööülesanded, mida temalt oodatakse ja mida peavad tegema kolleegid (Kask, 2006). Peresüsteem annab kasvatajatele vabama voli ning sellega pole harjutud. Üheks eesmärgiks peresüsteemi loomisel oli see, et reeglitest ei hoitaks nii jäigalt kinni, sest see mõjub arengut pärssivalt neis tingimustes elavatele lastele. Ei tohiks unustada, et tegelikkuses on perekodu töötajatel võimalus kehtestada neile sobilikud reeglid ja kodukord, kui see on kooskõlas peresüsteemi visiooniga. Meres (2012) leidis, et karistussüsteemi asemel võiksid kasvatajad välja töötada reageerimissüsteemi, mis annaks lapsele märku, et ka igale kahjulikule teole on reageering, sest temast hoolitakse.

Selleks, et last aidata, toetada ja jõustada pole tarvis leida talle iga mure korral psühholoogi või suunata teda käitumisprogrammi (Smith, 2009). Kasvataja tööna nähakse tihti ainult selle ameti keerulisemat poolt, kuid ei keskenduta sellele, mis toimub hetkes. Nii tegeletakse eelkõige probleemide lahendamise, mitte ennetamisega. Lapse muredega tegelemiseks piisab ka kohal olemisest ja lihtsade asjade, nagu näiteks voodilinade vahetamisest (Smith, 2009). Ka seeläbi on võimalik õppida lapsest ja tema emotsioonidest, nii muredest kui ka rõõmudest.

Erinevad keerukad olukorrad, nagu näiteks mitmete probleemidega lapsed, konfliktid kaastöötajate või vanematega, võivad asetada asenduskodu töötaja raskesse olukorda, kus ta võib ise abi vajada. Ka Linnas ja Raudkivi (2017) koostatud analüüsis „Asenduskodu kasvatusala töötajate koolitusvajadusest“ on kirjeldatud töötajate vajadust eneseabiks ja –arengu olulisust. Tuleks hoolt kanda ka selle eest, et kasvatusala töötajad ei kogeks läbipõlemist. Tehes tööd teiste inimestega on äärmiselt oluline, et töötaja ise oleks parimas vaimses vormis ja suuteline, lisaks iseendaga, ka teistega seotud asjaoludega tegeleda.

1.7 Probleemi püstitus

Eestis on palju lapsi, kes on mitmetel põhjustel asunud elama asenduskodudesse. Statistikaameti (2017) andmeil oli 2016. aastal kokku 1052 asenduskoduteenuse kasutajat. Seetõttu on Eestis ka palju kasvatusala töötajaid. Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika rohelise raamatu (2014) järgi oli laste ja noortega tegelevaid põhitöötajaid 2013. aasta lõpu seisuga 667. Mida rohkem on lapsi, seda suurem on vajadus ka töötajate järele.

Nende tuhandete isikute igapäevane töö- ja elukeskkond on just asenduskodu. Eestis on alates 2004. aastast tegeletud asenduskodu perelähedasemaks muutmisega ning suurim samm selleks on olnud peremajade ehitus ja töökorralduse muudatused. Peremajades elatakse varasemate suurte majade asemel väikeste perekondadena eraldi peremajades. Ainult peremajad ei loo perelähedasemat keskkonda ning selleks, et midagi muutuks on vaja muuta ka muid faktoreid, nagu tööülesannete täitmisviis ja -korraldus. Asenduskodutöötajatel on tähtis roll vanemlike hoolitsuseta jäänud laste elus. Nad mõjutavad nende elu igapäevaselt ja nende töö kvaliteedist sõltub, kas laps on tulevikus valmis iseseisvaks eluks või mitte. Palju on uuritud laste seisukohti nende igapäevaelust ja heaolust, kuid suur võim nende laste elus on just kasvatajatel. Seetõttu on tähtis uurida, mida arvavad asenduskodu töötajad peremajade süsteemile üleminekust.

Selle töö eesmärk on uurida kasvatajate tõlgendusi nende kogemustest seoses deinstitutionaliseerimisega. Selleks püstitasin kolm uurimisküsimust:

1. Millised muutused toimusid peremajade süsteemile üleminekuga nende tööülesannetes?
2. Kuidas on muutunud siseõhkkond ja suhted asenduskodu osapoolte vahel?
3. Mida arvavad töötajad praegusest teenusest?

2 METOODIKA

2.1 Uurimisviis

Uurimismeetodina kasutan kvalitatiivset meetodit, see sobib kõige paremini just erinevate inimeste unikaalsete kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste uurimiseks ja analüüsimiseks nende loomulikus keskkonnas (Laherand, 2008). Laherand (2008) selgitab, et kvalitatiivse uurimuse andmed pole ka seotud arvuliste näitajatega, uuritakse toimuva sisu. Käesolevas töös aitab see mõista kasvatajate kogemusi peremajade süsteemis. Saan analüüsida muutuste mõju kolmes erinevas perspektiivis.

2.2 Andmekogumismeetod ja uurimuse käik

Otsustasin andmeid koguda viies läbi poolstruktureeritud intervjuud. Kohe alguses küsisin intervjuueeritavalt nõusolekut diktofoni kasutamiseks ning loa saades salvestasin kõik intervjuud. Kvalitatiivse lähenemise korral on tegelikult uurija peamiseks töövahendiks tema ise. Intervjuueerija peab olema piisavalt pädev ja oskuslik, et saada inimeselt info, millest talle ka kasu oleks ning samas nägemaks varjatuid tähendusi. Viisin läbi kolm individuaalintervjuud. Intervjuusid läbi viies kasutasin varem koostatud intervjuukava, kuid muutsin ka küsimuste järjekorda, sõnastust ning küsisin täpsustavaid küsimusi, mis iseloomustab poolstruktureeritud intervjuu olemust (Lepik jt, 2014). Poolstruktureeritud intervjuu on üks populaarsemaid viise kvalitatiivse uurimuse läbiviimiseks, sest seeläbi saavad inimesed anda kõige põhjalikumaid vastuseid, kuid intervjuueerija saab siiski hallata intervjuu teemasid ja suunata küsimusi talle sobilikul viisil.

Intervjuu küsimused olid nii kirjeldavad kui ka tõlgendavad. Kirjeldavate küsimuste abil on võimalik intervjuueeritavat mõnevõrra tundma õppida, jättes sealjuures meelde uurimisteema seisukohalt olulisi seiku, et nende kohta hiljem täpsustusi küsida (Lepik jt, 2014). Kirjeldavad küsimused aitavad hästi õhkkonda mugavamaks muuta ning inimesed saavad rääkida teemadel, milles nad on eksperdid. Spatscheck (2012) on Deinet (2009) kaudu selgitanud, et selleks, et mõista inimeste subjektiivseid tõlgendusi on tarvis aduda, et inimesed on ise oma elu ilma eksperdid. Tõlgendavad küsimused eeldavad vastajalt juba suuremat süvenemist – nendele vastates tuleb intervjuueeritaval lahti seletada oma arvamusi, hoiakuid või väärtushinnanguid, mis omakorda võimaldavad analüüsida hoiakute põhjuseid, erinevaid muutumise või

kujunemise protsesse (Lepik jt, 2014). Läbi tõlgendavate küsimuste sain vastuseid küsimustele, mis aitasid mõista just tavavestluses märkamatuks jäävaid aspekte.

Hiljem transkribeerisin intervjuud ning kodeerisin uurimisküsimustest lähtuvalt koodidega. Teksti kodeerimine on teksti kokkuvõtmine ja selles sisalduva info (mõtte) lühikese koodi (kokkuvõtva märksõna) alla panemine (Laherand, 2008).

Viisin intervjuud oma valitud asenduskoduga läbi 2018. aasta aprillis. Intervjuud toimusid asenduskodu peremaja ruumides ning kõikidel osalejatel oli käimas tööpäev, kuid kuna oli vaheaeg, siis lapsed sellel hetkel alles magasid ja meid ei seganud keegi.

Enne intervjuuga alustamist tutvustasin end ja enda uurimistöö teemat, seejärel küsisin luba diktofoni kasutamiseks. Kõik olid sellega nõus ning saime intervjuuga alustada. Kõige pikem intervjuu kestis 38 minutit ning kõige lühem 28 minutit. Märkasin, et paljudele minu intervjuuküsimustele vastasid intervjueeritavad juba varem kui nendeni jõudsime. Kuid kuna intervjuud olid poolstruktureeritud, siis ei näinud ma vajadust kavast jäigalt kinni pidada. Kõige pealt viisin läbi intervjuu Mariga, tema oli enda tööpäeva just lõpetamas ning peale teda vestlesin Annega, tema alustas enda tööpäeva. Mõlemad olid alati vastama kõikidele intervjuuküsimustele ja rääkisid ka ise lisaks. Peale nendega vestlust avaldasin soovi näha ruume, kuid kuna kõik siiani veel magasid, siis arvasid nad, et kõrval peres, kus on nooremad lapsed, on see võimalus parem. Liikusingi edasi kõrval perre. Seal võttis mind vastu Kati, kes on neist ühtlasi kõige pikema staažiga töötaja. Ka temaga sujus intervjuu ladusalt ja hiljem tutvustas ta mulle nende pere ruume ja elanikke.

2.3 Uurimuses osalejad

Uurimust kavandades leidsin antud asutuse kohta üsna palju informatsiooni ning see tundus põnev koht, kus intervjuusid läbi viia. Boonuseks on ka asjaolu, et minu valitud asenduskodus on ühes peremajas kaks pere, kes majandavad kahes erinevas süsteemis. Ühes peres töötavad töötajad 24-tunniste vahetusena ja teises peres toimib juba perevanemasüsteem ehk vahetus kestab 5 ööpäeva. Asenduskodu juhataja kaudu sain kolm uurimuses osalejat ning leppisime kokku ajad, mil intervjuud läbi viin. Selleks, et tagada uurimuses osalenute anonüümsus, kasutan varjunimesid: Mari, Anne ja Kati. Kõik kolm isikut on olnud selle asenduskodu töötajad nii institutsioonis elamise ajal kui ka nüüd peremajade süsteemis. Nende tööstaaž oli

väga erinev: 3, 9 ja 31 aastat. Mari ja Anne töötavad samas peres ning Kati neist eraldi peres perevanemasüsteemis.

2.5 Eneserefleksioon

Olen isiklikult kokku puutunud ühe teise asenduskodu töötajate ja lastega, mistõttu ootas in huviga, kas ja missuguseid erinevusi kahe asenduskodu vahel ilmneb. Samuti olin lugenud mitmeid uurimusi lastest ja nende heaolust või tõlgendustest (Salla, 2016; Liivarand, 2017), mis motiveerisid mind veelgi enam välja selgitama just töötajate aspekti peremaja mõjust ja nende töötingimustest. Ausalt öeldes, arvasin, et räägitakse võrdselt nii positiivsetest kuid ka negatiivsetest külgedest. Tegelikult olid positiivsed tegurid ülekaalus. Samuti eeldasin, et töötajad oskavad tuua rohkem võrdlusi kahe asutuse süsteemi vahel. Märkas in veel ka, et töötajad kaldusid rääkima rohkem lastest kui endast ja enda heaolust. Ilmselt on see seoses sellega, et nende heaolu sõltub suurel määral nende hoolealuste laste heaolust.

Avastas in ka intervjuusid läbi viies mitmeid teemasid, mida enda valmismõeldud intervjuuküsimustes ei olnud puudutanud, kuid mida pidasin oluliseks ja kõikidelt siiski küsis in. Samuti olin teinud selle vea, et kirjutas in endale küll küsimused välja, kuid liiga üldiselt ning polnud mõelnud sellele, et intervjuueeritavad võivad vajada küsimuse lahti mõtestamist.

Jä in kogutud intervjuudega rahule ja pean saanud kogemust positiivseks. Sain palju informatsiooni asenduskodu toimimisest ja selle elanike ning töötajate omavahelistest suhetest. Allolev analüüs ja arutelu annavad ülevaate kogutud andmetest.

2.6 Andmete analüüs

Kogutud andmeid otsustasin analüüsida kasutades kvalitatiivset sisuanalüüsi. Kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutatakse tekstide sisu, selles uurimuses intervjuudest saadud andmete, lisaks ka kontekstiliste tähenduste uurimiseks (Laherand, 2008). Kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab keskenduda teksti peamistele, tõenäolise vastuvõtu seisukohast olulistele tähendustele (Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs aitab uurijal keskenduda sellele, mis on temale oluline. Tekstide liigendamiseks kasutatakse kodeerimist. Kodeerimine on kvalitatiivse analüüsi põhiline operatsioon, selle käigus jaotatakse tekst osadeks eesmärgiga

teksti põhjalikult uurida ja mõista (Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Kodeerisin teksti endale olulisteks teemadeks uurimisküsimuste alusel.

2.7 Eetiline aspekt

Uurimuse läbi viimiseks kirjutasin esmalt asenduskodu juhatajale, kes andis mulle nõusoleku oma intervjuud just nende asenduskodus läbi viia. Juhataja leppis minu ja töötajatega kokku ajad, millal on seda parim teha ning intervjuus osalemine oli täielikult vabatahtlik. Uuringu jooksul austatakse osalejate konfidentsiaalsust. Asenduskodu nime ega selle töötajate nimesid ei mainita, kasutusel on varjunimed, mis ei seostu selle asenduskodu ega töötajatega. Intervjuud alustades küsisin kõikidelt osalejatelt nõusolekut meie vestluse diktofoniga salvestamiseks ning osaleja soovil olin nõus ka selle pausile panema või sulgema.

3 ANALÜÜS JA ARUTELU

Intervjuust saadud andmete arutlev analüüs on jaotunud erinevateks teemadeks uurimisküsimustest lähtuvalt kodeerimise tulemusel.

Uurimuses osalenud asenduskodu töötajad on seal töötanud 3, 9 ja 31 aastat. Kaks neist töötasid graafiku alusel ning nende tööpäeva pikkuseks oli 24 tundi. Kolmas töötaja töötas perevanemasüsteemis ning tema töövahetuse pikkuseks oli 5 ööpäeva. Töötajate konfidentsiaalsuseks kasutan töös varjunimesid: Mari, Anne ja Kati.

Analüüs sisaldab tsitaate intervjuudest ning need on esitatud kaldkirjas.

3.1 Asutuses elamine

Varasemalt elasid asenduskodu elanikud suures asutuses. Tegu oli suure majaga, kus olid lapsed jaotatud erinevatesse rühmadesse. Rühmad olid jaotatud vanuse järgi kolmeks ja seal oli ühes rühmas umbes 10 last. Samuti tõi kasvataja Anne välja, et varem olid seal segarühmad, kus elasid ka erivajadustega lapsed.

Suures hoones elades oli Mari ja Anne tööpäeva pikkuseks 12 tundi ning töötati päeva- ja öövahetuses, perevanema Kati tööpäev kestis 24 tundi. Kõik kasvatajad töid välja negatiivse küljena just tööpäeva pikkuse. Kasvataja Anne töötas vanas majas peamiselt öövahetustes. Tema jaoks oli 12 tunnine tööpäev eriti määrava mõjuga, sest ta tundis, et sai lastega liialt vähe aega koos veeta.

„Nojaa, see öövahetus hakkas kell kaheksa pihta ja no kell kümme oli juba seal öörahu, et vaheaegadel kell 11, et noh see aeg jäi natuke lühikeseks nagu jah. Et ei saanud nagu piisavalt, et tahaks nagu lastega tegeleda midagi või või kasvõi käelisi tegevusi teha, aeg jäi lühikeseks.“

Kasvataja jutust selgus, et tema ise oli motiveeritud lastega rohkem tegelema, kuid seda ei võimaldanud tema tööaeg. Anne välja toodud käeline tegevus on olulise tähtsusega, eriti tegeledes erivajadustega lastega. Nii areneb lastel taju, nägemis- ja liigutuskoodinatsioon ning käte osavus, kujuneb välja mõlema käe koostöö (Sepp, 2012). Sildnik (i.a) on märkinud, et käelise tegevuse kaudu omandab õpilane ka uusi teadmisi, toimub kõne ja psüühiliste protsesside areng, paranevad sotsiaalsed oskused ning kujunevad väärtushoiakud.

Palusin kasvatajatel kirjeldada nende tüüpilist tööpäeva enne peremajja kolimist. Kasvataja Mari kirjeldas oma tööpäeva enne asutusi järgnevalt:

„Tulid tööle võtsid vahetuse üle ja ja hakkasid oma rühmaga tegelema. Selles suhtes vanas majas oli vanuse järgi oli kolm erinevat rühma. Et mina olin seal majas olin kõige pisemate rühmas. Mis me ikka tegime, kes läks lasteaeda, kes läks kooli. Hommikul sõime, need, kes koju jäid, nendega käisime väljas jaa..“

Kasvatajate jutust selgus, et suuremas majas elades olid neil olemas kokad, kuid hommikusöögi valmistasid nad siiski ise. Mõeldes Turk (2011) ja Raudsepp (2012) uuringutele, mis tõid välja, et lastel puuduvad iseseivad oskused, et hilisemas elus hakkama saada, uurisin, kas lapsed ka neid aitasid.

„Ei, hommikusöögid tegime ikka ise, et lapsed noh ärkasid ja ei olegi nii võimelised hommikul midagi tegema.“

Hommikusöögi valmistamine on oskus, mille omandamine on oluline, sest üldiselt puutume sellega iseseisvas elus igapäevaselt kokku. Kuid kindlasti tuleb ka arvestada lastega ja nende vanuseliste eripäradega. Samas rääkides üldistest kodutöödest, siis tõid kõik kasvatajad välja, et lastele olid olemas reeglid ja omad kohustused, mida täitma pidi. Rutiinil ja kohustustel on lapsele positiivne mõju, kuna see aitab luua kindlus- ja turvatunnet Corsaro (2005).

„...ja lastel olid ju samamoodi reeglid, et, et kellel oli ju rühma koristamine, nõude pesemine, oma toa koristamine.“

Rääkides elust enne peremaju olid kasvatajad pigem napsõnalised. Üks neist tõi välja, et muutus toimus üsna ammu ja sujuvalt ning seetõttu enam ei mäletagi seda aega. Arvan, et tegu on pigem positiivse nähtusega ja viitab sellele, et peremajadele üleminekuga toimunud muutused on hästi vastu võetud ja toimivad.

3.2 Elu peremajades

Kõik intervjuueeritavad arvasid, et peremajad on toonud kaasa positiivse mõju nii nende kui ka laste elule. Rääkides elust peremajades tõid kasvatajad esimese aspektina välja töötaja muutuse. Kõik kolm arvasid, et kuigi neile isiklikult tähendab see pikema vahetusi, siis on see positiivne muutus, mis annab neile märkimisväärselt rohkem aega lastega tegelemiseks.

„Jaaah, siin on selles suhtes nagu see 24 tundi on siuke piisav aeg, et annab natuke vabadust oma tegevusi planeerida ja kõike, et nagu ei ole nii raamides see aeg.“

Kõige suurem muutus toimus perevanema tööajas, sest varasema 24 tunni asemel on tema tööajaks nüüd viis ööpäeva. Ühe perevanema poolt minimaalne teenuse osutamise aeg mitme perevanemaga peres on üldjuhul kümme ööpäeva ühes kalendrikuus ning katkematu teenuse osutamine viis ööpäeva (Sotsiaalministeerium, i.a). Iga inimese jaoks pole selline graafik sobiv ja perevanema ametit kaaluv isik peaks tõsiselt kaalutlema, kas tema tingimustes on tal võimalik viibida kodust eemal mitmeid ööpäevi. Ka minu intervjuueeritud perevanem Kati mainis, et algselt tundis ta hirmu kuidas klapitada era- ja tööelu.

„Siin on niimoodi.. algul oli.. natuke hirmutas see viis päeva järjest. Sellepärast, et ma mõtlesin, et kas mu tervis peab vastu ja teine asi, et mul endal ka laps onju, aga mul on juba suurem laps.“ Hiljem lisas ta veel: *„Mulle nagu sobib, algul oli küll nagu esimene kaks päeva, ei tahtnud nagu, noh nagu see eestlane on nagu, ei saa tantsima minna ja pärast ei saa lõpetada. Nii on siin ka, et algul ei lähe siin töö käima ja pärast ei suuda ära lõpetada.“*

Töötajad tõid välja, et keskkonna ja süsteemimuutus on mõjunud positiivselt ka nende tööiseloole. Kasvataja Mari sõnul ei ole see tema jaoks enam töö, vaid justkui teine kodu. Enam ei pea kiirustama, et jõuda valmis dokumentatsioonide, aruannete ja muu paberitöö koostamisega. Jääb aega, et lihtsalt suhelda lastega ja säilitada nendega hea kontakt. Nende meelest on samuti lapsed muutunud selles keskkonnas avatumaks ja rahulikumaks. Kasvataja Mari arvates on muutus tingitus järgnevast:

„Esiteks seal oli suur maja ja palju rahvast, palju töötajaid. Siin on ju meil oma peres kindlad töötajad, selles suhtes kui mõelda nüüd vana maja, siis oli ka ju seal kolm rühma, igaiüks käis kus rühmas, põhimõtteliselt, kus tahtis, et siin ikka igaiüks enam uksest sisse ei astu. Et ma ei tea...“

Laste jaoks on oluline stabiilsus ning kui varasemalt võis uksest sisse tulla erinevaid töötajaid ja nende jaoks võõraid isikuid, siis tekitas see umbusaldust. Nüüd peremajade süsteemis elades on kasvatajate graafik lastele teada. Samuti teavad kasvatajad nüüd millal, miks ja kes nende koju tulemas on ja saavad sellest lastele ette teada anda.

3.2.1 Laste iseseisvuse arendamine

Kasvatajate sõnul on peremajas elades rohkem aega ja võimalusi, et õpetaja lastele erinevaid eluks vajalikke oskuseid. Suures majas elades oli neil kokk, kes valmistas toitu ning lapsed ei näinud seda protsessi. Lapsed käivad kasvatajatega ka poes kaasas ja osalevad algusest lõpuni toidu valmistamises. Perevanem Kati nentis, et mõnel lapsel puudus näiteks arusaam sellest kui palju toitu perele söögi valmistamiseks ostma peab.

„Minu töö on siis selline, et hommikul vaatan menüüd läbi, vaatan siis külmkapi läbi. Kui on vaja poodi minna, kui on mõni laps kodus, võtan ka lapse kaasa, et ta näeks, et kuidas see protsess käib, et lähed poodi, valid seal asju ja-ja-ja paned siis korvi ja maksad. Teinekord olen ma ka nendel lasknud maksta, et nad õpiksid sellest nagu ja aitaksid ja paneme jälle asjad ära. Ja siis lapsed vaatavad, et oi nii palju, aga, et see ei ole üheks päevaks vaid ikka mitmeks päevaks ja, et peaks arvestama ikka mitu päeva.“

Ise kogemine on üks parimaid viise õppimiseks. Valides ise tooteid, makstes ise asjade eest ning siis kodus valmistamisprotsessis aidates jäävad nähtud teadmised ja õpitud oskused paremini meelde. Lisaks näeb laps selle käigus palju erinevaid aspekte- tekib üldine arusaam toidukaupade hindadest ja valikust, areneb oskus rahaga majandada, lisaks iseloomuomaduste nagu abivalmiduse arenemine ja ta näeb ka seda kuidas toit valmib. Vanemlike...(2014) viitab ÜRO asendushoolduse juhistele, mille kohaselt on lastele iseseisvate eluks vajalike oskuste õpetamine oluline kogu asenduskodus viibitud aja vältel. Intervjueeritud kasvatajad näevad enda tööülesandena lastele seda kõike õpetada.

„Eks see meie ülesanne ongi, et kõike seda neile õpetada, et kuidas iseseisvalt hakkama saada ja õpetada neid ja. Meie tugi on neile ikka väga tähtis.“

Samuti mainis ka perevanem Kati, et: *„Tegelt me tahamegi, et kui laps läheb ikkagi oma ellu, et nad ikkagi, et see toidu tegemine ei jääks talle võõraks, ja ka see, et ta oskaks enda toa ikka ära koristada, oma asjad ära panna, et noh iga laupäev on meil siuke suurpuhastus, see on nagu veres juba, et ma ei peagi ütlema, et hakkame nüüd koristama.“*

Mitmel korral tuli intervjuudest välja just see, et lapsed ise on rohkem motiveeritud abistama. Kasvataja Anne selgitas, et kui varasemalt oli vaja lapsi mitmeid kordi kutsuda, enne kui nad näiteks appi riisuma tulid, siis nüüdseks piisab esimesest korrast. Kasvatajate jutust ilmnes, et lapsed mõistavad, et peremaja on nende kodu ning selle ilusana hoidmiseks on tarvis ka ise

vaeva näha. Ühiselt aega veetes ning koos kodutöid tehes on võimalused üksteist tundma õppida ja lapsega kontakti saavutamine parem. Smith (2009) on nentunud, et just läbi lihtsate kodutööde võib tekkida võimalus, et last tema muredes abistada. Ühised tööd loovad vabama õhkkonna ning kasvataja saab juhtida vestlust lisaks talle muret tekitavate teemade suunas, ilma et lapsele mõjuks see ülekuulamisena. Asenduskodudes õpetatakse küll elementaarseid asju ja igapäevaoskuseid, kuid tõdetakse, et mõnes valdkonnas on lastel siiski oskuseid puudu. Näiteks tuuakse välja rahaga majandamist:

„Et siin nad ka näiteks taskuraha saavad, ütleme, näiteks, et-et hoidke, kui te midagi tahate või kogute. Et sellist asja meie peres ei ole. See lüüakse laksti laiaks.“

Arvan, et tegu võib olla ka sellega, et erinevalt tavaperedes elavatest lastest pole asenduskoduteenusel olevatel lastel nii suurt kokkupuudet rahaga. Neil puudub ettekujutus sellest, kuidas see raha tuleb ja lisaks on laste jaoks raha väärtuse mõistmine üleüldiselt keeruline, sest see on abstraktne. Turk (2011) viitas Riigikontrolli auditile (2009) kust selgus, et taskuraha jagamine ei ole riiklikult reglementeeritud ning võimalused taskuraha maksmiseks on asenduskodudel erinevad. Seega võib näha asenduskodu noorte erinevas kokkupuutes taskurahaga ka seost kehva isemajandamise oskusega.

Kohustuste hulka kuuluvad ka koolitööd. Uurisin kasvatajatelt, kuidas käib see nende peredes, kas lapsed teevad neid ise või kasvatajate abiga, kas on vaja kontrollida või usaldavad nad neid pimesi. Vastused olid erinevad. Selgitati, et mõnikord kontrollivad pisteliselt, kuid mõne lapsega on teada, et teda tuleb kontrollida.

„Küsid õhtul üle, kas õpitud, kui ta ütleb juba sulle sellise huvitava hääletooniga ja siis tead, et kuule, tule, kontrollime igaks juhuks üle.“

Perevanem mainis jällegi, et institutsioonis elades olid lapsed harjunud sellega, et neid aidatakse palju, kuid nüüd on nad harjutanud neid sellega, et peavad ka iseseisvalt hakkama saama. Tema sõnul on areng märgatav. Kasvatajad annavad mõista, et lapsi ei sunnitud koheselt iseseisvalt tegutsema. Harjutati järk-järgult, et situatsioon ei oleks neile liiga keerukas ning samas tekiks iseseisev õpiharjumus.

3.2.2 Reeglid

Kirjutamata ja kirjutatud reeglid kehtivad igal pool, nii asenduskodu peredes kui ka tavapärastes perekondades. Selle intervjuu teema juures läksid vahetustega töötajate pere ja perevanemaga pere arvamused lahku. Esimesest perest ilmnnes, et neil olid kindlad reeglid ja kodukord olemas, kuid olid ilmselged muutused võrreldes asutuses elamisega. Kasvataja Mari sõnul on nad muutnud reegleid peresarnasemaks ja tõi ta näiteks järgneva:

„Selles suhtes, et lastel on, just üks päev ka mõtlesime, et me anname lastele rohkem vabadust kätte andnud. Kui vanas majas oli, ütleme, et kindlad reeglid- mis kellast mis kellani tohtis õue või kas näiteks üldse linna peale tohtis, et väga harva tohtisid nagu lapsed, eriti väiksemad. Ja külastuskellaajad, et selles suhtes need on näiteks meie peres.. kuidagi nagu need on olemas, aga ei ole ka, selles suhtes, et me oleme nagu püksikummi niinimetatud nagu lõdvemaks lasknud. Nad on suured lapsed, et ega kodus ei ole ka, et, et kindel arvuti kellaaeg, eks ju, ja ma ei tea jah..“

Veel selgus kasvataja Annelt, et nende arvates liiga ranged reeglid tekitavad olukorra, kus lapsed hakkavad neist üle astuma. Tulles vastu laste soovidele ja tahtmistele annavad nad neile signaali, et nendega arvestatakse. Arvan, et see tekitab juba alateadlikult situatsiooni, kus lapsed austavad ka kasvatajaid ja tulevad nende soovidele rohkem vastu. Samas on olnud probleemiks ka see, et osad lapsed, kes elasid ka institutsioonis elavad edasi eelmiste reeglite järgi, kuid uued elanikud pole neist teadlikud. Ka Salla (2016) uuringust selgus, et kauem asenduskodus elanud lapsed järgisid suures asutuses kehtinud reegleid ning see tekitas lastel omavahelisi konflikte. See olukord võib tekitada konflikte ning oleks vaja lastele selgitada, millised reeglid kehtivad ja millised mitte.

„Noh, meil on paar last, kes on lihtsalt siia majja uued tulnud, noh, et ei ole nagu vanast majast kaasa tulnud, et ee.. meie vanad, kes vanast majast tulid, need lapsed, et need nagu kipuvad veel nende vana maja reeglite noh järgima või kuidagi või arvestavad nagu nendega ka veel eksju, aga need uued lapsed, need elavad nagu selle maja reeglite järgi.“

Kõige pikema staažiga perevanema Kati sõnul on nende peres reeglid teised. Kuigi ka tema mainis, et nende peres on reeglid veidi lõdvemad ja enam pole tegevused nii rutiinsed. Siiski väljaskäigud, TV vaatamine (ka saated) ja arvuti kasutamine lepitakse eelnevalt kokku ning jälgitakse ajalist piirangut.

„Ikkagi on reeglid. Ikkagi ma leian, et see vabakasvatus, et öeldakse, et vabakasvatus pole kasvatus.“

Siinkohal võib tegu olla sellega, et kasvataja ise on töötanud asenduskodus pikalt (31 aastat) ning tal on kujunenud välja kasvatusmeetod ja reeglistik, mis tema töös toimib. Tuleb arvestada sellega, et tema pere kasvandikud on ka üldjuhul nooremad kui teises peres. Siiski tuleb Steckley ja Mithi (2011) järgi seada reegleid arvestades laste soove ja jälgides, et need ei muutuks liialt piiravaks. Lapsekeskse kasvatuses põhiideeks on laste erisustega arvestamine (Hytönen, 1999).

Mõlemal perel on algusest peale ka ühiselt laste ja töötajatega kokku lepitud kodukord. Kõik kasvatajad on leidnud, et ka kohustusi peab olema, mis tähendab, et näiteks on neil paigas koristusgraafik. Samuti kirjeldas perevanem Kati, et nende peres arutatakse hommikul päevakava läbi ning siis tegutsetakse selle järgi. Goffman (1961) leidis, et laste päeva organiseerimine on üks totaalsete institutsioonide omadustest. Kasvataja Anne intervjuust selgus, et siiski on peremajas elades kohustuste täitmine teistsugusem kui varasemalt.

„Siin on see natuke vabam, et nad jõuavad need asjad kõik ära teha, mis nende kohustused päeva jooksul on, aga noh iseasi, et mis kellaegadel ja niimodi, et nagu ei ole raamidesse surutud.“

3.3 Muutused siseõhkkonnas

Ühe suurima muutusena tõdes perevanem Kati, et lapsed ei muretse enam, et nende juures käiks palju võõraid inimesi. Suures asutuses elades oli neil erinevaid töötajaid rohkem, seetõttu oli olukordi, kus neid külastas palju laste jaoks võõraid isikuid. Intervjuudest ilmnes, et kasvatajad olid kõik samal meelel ning arvasid, et elu peremajas on aidanud kaasa ühtsustunde tekkimisele.

„Et jah, nagu öelda, et seal oli rohkem segadust, aga siin on rahulikum kõik, siin on nagu perekesksem kohe, et lapsed tunnevad, et nad peavad kokku hoidma ja on kuidagi ühtsemaks läinud ja ja on sellised, et nagu noh õed ja vennad oleks koos kõik, koguaeg.“

Lisaks suhetele töötajatega on olulisel kohal ka laste omavahelised suhted, Nielson (2010) on märkinud, et töötajad asenduvad graafiku järgselt, kuid teised lapsed elavad nendega koos püsivalt ning kujunevad välja õe/venna suhted. Lapsed soovivad olla osa millestki ning see paneb neid looma suhteid (Nielson, 2010). Asendushooldusel olevatel lastel on tihti raske

usaldada võõraid inimesi, sest nad on enda elu jooksul pidanud kogema usalduse kuritarvitamist, lootuste petmist ja hooletusse jätmist. Nende heaoluks on oluline, et neid ümbritseksid samad inimesed, sest sel viisil on kergem luua usaldussuhet. Nii töötajad kui ka lapsed tunnetavad, et eluviis on läinud perekesksmaks. Laste individuaalsusega on arvestatud ning see on olnud ka ilmselt aluseks sellele, et lapsed on hakanud kasvatajaid usaldama. Mari tunnetab samuti, et lapsed on võtnud neid rohkem omaks.

„Jaa, noh, jah, et on nagu paremaks läinud, et ma ütlen, et, et seal majas lapsed nagu noh ei olnud nii suhtlusaldis, et siin on nad hästi palju rohkem avatud ja see suhtlemine omavaheline ja suhtlemine kasvatajatega, et see on ka palju paremaks läinud.“

Usalduslikud suhted mängivad suurt rolli laste arengus (Rholes ja Simpson, 2004), kuid lisaks ka kasvatajate töös. Pingelises töökeskkonnas on töötajatel suur oht läbipõlemiseks. Vastutusrikast tööd tegevad inimestel, kellel puudub kontroll olukorra üle, on läbipõlemiseks suurem oht (Jürisoo, 2004). Näiteks võib keerulistes situatsioonides juhtuda, et kasvataja tunneb, et ei oska või suuda enam last abistada, eriti kui laps sellele ise vastu töötab. Töös inimestega pole võimalik saavutada täitkontrolli olukorra üle, sest inimestel on subjektiivsed arusaamad ning nad pole täielikult etteaimatavad. Omavaheline usaldus loob olukorra, kus ka kasvatajal on lähtudes lapse heaolust teda kergem suunata ja toetada ning keskkond pole nii pingeline.

Lisaks on lapsed väljendanud end kasvatajatele ka sõnaliselt. Mari tõi sellise näite:

„Üks laps meil kunagi ütles, et et kui ta koolist koju tuli, siis ta mõtles kõige pikema koolitee välja, et mitte lastekodusse minna. Kui me siia ära kolisime, tuli iga päev nii heameelega koju. Et see on selles suhtes nagu endal on ka nii hea tunne, kui laps nagu siukse lause ütleb, et-et sa tunnend, et seest hakkab kõik kripeldama. Ei, nad kõik, ma usun, on väga rahul, et nad on seda välja ka näidanud ja öelnud.“

Järgnevalt uurisin kuidas tunnetavad kasvatajad enda rolli perekodus. Kasvataja Mari tõi välja, et tema tunneb end pigem vanema õena:

„Jah, kindlasti, selles suhtes siin osad lapsedki vahepeal viskavad nalja. „Jou, mamps või jou, kasuema“, et ma alati ütlen, et ma ei ole ema, ma ei ole nii vana veel, et see, et pigem on jah sihuke mina-mina tunnen, et ma olen selline nagu vanema õe rollis siin majas, et lastega saab koos nalja visatud.“

Kasvataja ja lapse vaheline kiindumussuhe kompenseerib lastele päritoluperelt puudujääva läheduse, mis aitab kaasa nende arengule (Hannus, 2016). Anne arvas, et tema roll kohaneb vastavalt olukorrale. Mõni hetk on ta justkui vanem ning teisel hetkel siiski kasvataja. Perevanem Kati arvas, et on tundnud end koguaeg perevanemana, kuid nüüd, peremajas, on paberimajandust rohkem. Dokumentatsiooni täitmine võib olla tülikas ülesanne, kuid sellegi poolest on see laste seisukohalt oluline tegevus. Samas võib liialt palju dokumentatsiooniga tegelemist tekitada olukorra, kus perevanem tunneb end rohkem ametniku kui perevanemana. Uurimuses osalenud perekodu töötajate vastusest võib välja lugeda, et nad ei tunne, et nad oleksid rollikonfliktis. Ka Smithi (2009) soovitude kohaselt on vajalik leida viis, kuidas saavutada lastega side, ilma et see saaks hiljem lapsele takistuseks perre edasi liikumisel.

Uuris in kasvatajatelt, kuidas on neil usalduskasvataja rolliga. Kasvatajate sõnul pole neil tööjaotus nii kujunenud.

„Selles suhtes, need kes mind algusest peale usaldasid, usaldavad siamaani. Ja selles suhtes meil ei ole niimoodi, et nagu tüüp on, et ühel kasvatajal on üks usalduslaps või mis iganes, et siin enamus lapsed ikka usaldavad meid ja kõiki. Selles suhtes nagus ee on nagu väga positiivne, et ei ole, et üks tuleb näiteks kui kellegil teisel on mingi mure, et ta peab ootama jumala eest, et tuleks ainult minu kasvataja tööle, et saaks oma murest lahti. Õnneks nagu sellist asja meil, meil ei ole.“

Kasvatajad võivad küll tunda, et lapsed usaldavad kõiki ning muredega pöördutakse ükskõik kelle poole, kuid Ainsworth jt (1978) on leidnud, et laps otsib tavaliselt endale kiindumusobjekti. Usalduskasvataja puudumise positiivseks küljeks on see, et lapsel tekib lähedasem suhe erinevate kasvatajatega. Negatiivse külje pealt ei sobi kõik inimtüübid omavahel ning kui lapsel pole usalduskasvatajat, kes oleks talle sobilik tüüp, siis võivad tema sisimas olevad mured ainult tema teada jääda.

3.3.1 Laste suhted sugulastega

Rääkides reeglitest ja omavahelistest ning suhetest kasvatajatega, soovisin ka teada saada laste suhetest teiste täiskasvanutega. Uuris in kui palju suhtlevad lapsed oma sugulastega ja mil määral on see lubatud. Selgus, et paljud perekodus elavad lapsed on omavahel õed ja vennad. Asendushooldusteenusele paigutamisel peaksid õed-vennad saama elada ühes peres, välja

arvatud erandjuhul, kui see on vastuolus lapse huvidega (Õiguskantsler, 2013). Ilmnes ka, et mitmetel elavad pered samas linnas või suheldakse interneti teel. Mõnel lapsel käivad vanemad külas ja mõned käivad ise vanemate pool. Käiakse näiteks ka koos jalutamas ja kasvatajad arvavad, et see on pigem positiivne nähtus. Õiguskantsleri märgukiri (2013) on viidanud sellele, et asenduskodu töötajad peaksid töötama lapse bioloogilisse perre naasmise või asendusperre suunamise nimel.

„Ühel lapsel käib ema, et me ei saa ju keelata, siis ta võtab oma lapsed ja läheb jalutama, et see ei sega nagu kedagi. Või kui kellelgi tuleb siis õde külla, et see on ju täitsa iseenesestmõistetav, et lapsed lävivad enda lähedastega, me ei ole ka keelanud. Aga kui inimene ebaadekvaatne, siis ei luba.“

Kuigi suhtlus on lubatud, siis kaitstakse lapsi siiski ka ohtude eest, nagu näiteks ebaadekvaatne inimene. Hiljem selgitas kasvataja, et ebaadekvaatne tähendab näiteks seda kui vanem on tulnud külla alkoholi tarbinuna. Kasvataja väljendas heameelt selle üle, et igal lapsel on olemas vähemalt keegi sugulastest.

Tõsiasi on, et inimeste arvamused ja kasvatusmeetodid on erinevad. Enamjaolt on laste jaoks oma päritolu vanemad siiski armsamad ja kallimad. Kasvatajad mainisid, et on ette tulnud hetki, kus on tekkinud konflikt lapsevanema pärast. Näiteks on öelnud vanem kasvatajale, et tema last ei osata kasvatada. Mõeldes sellele, et selle vanema laps elab asenduskodus, on selline väljaütlemine üsna vastuoluline. Samuti mainis Kati, et perekodus ja lapse vanemate juures võivad olla erinevad reeglid, mis võivad ajada lapsi segadusse. Sellist olukorda lahendavad kõik kasvatajad enda sõnul eetiliselt ja lihtsalt keskendudes lapse heaolule ning olukordi lahti seletades.

„Noh.. me suudame olukorrast lapse ikkagi välja tuua, et räägime ja vestleme ja kirjeldame ja seletame olukordasid ja siis ta saab aru ja on nagu maha rahunenud ja nagu kõik stabiliseerub jällegi. Et ei ole hullu.“

Väga oluline on lapsele olukorra seletamine, sest lihtsalt reegleid või enda arvamusi peale surudes võib jääda hoolealusele vale mulje kasvataja kavatsustest. Laps peab mõistma, et kasvataja lähtub eelkõige lapse heaolust ja soovib talle parimat. Positiivne on ka näha, et vaatamata mõningatele probleemidele, pole lastelt võetud võimalust lävida enda sugulastega.

3.3.2 Traditsioonid

Laste igapäeva elus on tähtsal kohal rutiin ja stabiilsus, see aitab neil tunda end turvalisena ja enda elu üle kontrollis olevana. Seetõttu mõjutavad nende elu positiivselt kindlasti ka peresisesed traditsioonid. Kasvatajate intervjuudest ilmnas, et mõlemas peres on olemas oma kombed ja traditsioonid, mida lapsed meelsasti järgivad. Ühe pere traditsioonideks on näiteks:

„Siis on meil saun iga pühapäev, peale sauna on jäätise söömine ja tee joomine ja siis arutame, et kui kellelgi on mingi probleem või mure või noh, et arutame päeva sünnimusi. Ja lastele meeldib see, et kas me nüüd teeme teeõhtu. Ja muidugi on meil olnud siin ka pidžaamaõhtu, et tegime siin, et kõik olid pidžaamadest ja magasime kõik teineteise külje all. Rääkisime hästi palju ja kasvataja magas ka ikka nendega koos. Et lastel ei oleks see päev nii hall, et võiks tuua natuke siukest rõõmunoot ka, et jah, me ei asenda vanemaid, et lastel on ikkagi nad oma südames ja kohas olemas, et seda me ei tea. Aga me suudame selle päeva ikkagi rõõmsaks teha.“

Perevanema sõnul ei olnud neil varasemal nii palju traditsioone ega ka võimalusi, et neid luua. Teise pere kasvatajad rääkisid järgmisel päeval ettevõetavast väljasõidust teise linna ja lisaks mainisid ka SEB Heategevusfondi. Fond aitab finantseerida kaks korda aastas laste väljasõite ja kasvataja Mari sõnul on see väga tänuväärne ettevõtmine. Minu meelest on kasvatajatel õigus. Asendushooldusteenusel olevate laste päev võib olla hallim kui teistel, oma päritoluperega elavatel lastel. Lisaks emotsioonidele, mis tekivad selle olukorraga hakkama saamisel, tuleb neil tihti peale toime tulla ka näiteks koolikiusamisega, mis on tekkinud kui teatakse, et laps elab asenduskodus. Väikestel panustel sellesse, et ka nemad ei tunneks end väljajäetuna, võib olla suur mõju nende isiksuse kujunemisele.

3.4 Koostöö teistega

Nii nagu kõikide sotsiaaltöö sihtrühmadega, on ka lastega töötades olulisel kohal meeskonna- ja võrgustikutöö. See aitab tagada lapse heaolu praegusel hetkel ning töötada ühise eesmärgi, lapse iseseisva tuleviku, nimel. Uurisin intervjuueeritavatelt kellegi ja mil määral toimub neil võrgustikutöö. Siinkohal läksid ühe pere kasvatajate arvamused lahku. Kasvataja Mari sõnul pole informatsiooni liikumisega probleeme.

„Meie võrgustikku kuuluvad ka üldjuhul ikkagi lapsevanemad, lapse sotsiaaltöötaja, meie, sotsiaaltöötaja, juhataja. Osadel lastel ka sugulased. Et aga kool samamoodi, et suhtlus on iseenesest hea, et kui ikkagi mingi probleem on, see kerkib väga kiiresti üles koolist või kust, et see info liigub väga hästi.“

Samas kasvataja Anne sõnul võiks infovahetus kooliga olla tihedam ja parem, sest on ette tulnud olukordi, kus kool pole reageerinud mõnele situatsioonile. Koolis on olemas tugispetsialistid, kelle tööülesannete hulka kuulub tavapäraselt ka infovahetus lapse hooldajatega.

„Kooliga võiksid natuke paremad suhted olla, et meie lapsed on nagu noh katkised lapsed. Et koolis kiputakse narrima ja kõike..“

Ka Ratassepp (2004) märkis, et asenduskoduteenusel viibivatel lastel on koolis palju probleeme, sest nad võivad kogeda negatiivset kohtlemist oma päritolu tõttu. Kõnealuses koolis on tugispetsialiste mitu ning meeskond on tugev, kuid ometi pole koostöö nii tugev kui võiks. Sellises olukorras on kannatajaks lapsed, kelle parimate võimaluste nimel täiskasvanud peaksid koostööd tegema. Sujuv infovahetus ja parem reageering aitavad ennetada erinevaid probleeme, millest lapsed ise võib-olla ei oska või pole valmis kasvatajale rääkima. Koolipoolne tagasiside aitab kasvatajatel mõista, kuidas on möödunud suur osa lapse päevast ning märgata ja tegeleda nende emotsioonidega peale erinevaid sündmusi.

Töötajad mainisid, et neil on võimalik osa võtta ka paljudest koolitustest, mis aitavad neil olla kursis erinevate lähenemisviiside ja -meetoditega.

3.4.1 Meeskonnatöö

Mitmel korral tõid töötajad välja kui oluline on nende jaoks meeskonnatöö. Nad olid äärmiselt tänulikud enda juhatajale, kes on töötajatele suureks toeks ning kiitsid ka üksteist. Nende sõnul on neil pidev meeskonnatöö ja ühised arutelud ehk kosisioonid, et jõuda parima lahenduseni lapse jaoks. Läbisaamine kolleegidega on tähtis aspekt, sest tänu sellele töö asenduskodus sujub probleemideta. Kasvataja Anne nentis, et:

„Mõnikord on ikkagi tunne, et mul on kuskilt ikkagi mingit abi vaja ja kellegiga rääkida ja ei, seda abi saab.“

Oluline on ka juhatuse toetus, sest kui kõrgemad ametnikud ei mõista asenduskodu igapäevatööd ja konteksti, siis on neil väga raske viia läbi muudatusi, mis tõstaks perekodu töö kvaliteeti. Intervjueeritavad mainisid ka mitmel korral enda juhataja toetust ning pädevust antud valdkonnas.

„Jaa, meil toimib see koostöö. Kui on mingid probleemid, siis alati saame neist rääkida ja leiame ühiselt lahendusi. Muidugi juhataja on meil hästi tore ja toetab.“

Lisaks sellele, et meeskonnatöö on nende endi jaoks oluline, oskasid kasvatajad välja tuua seda, et laps õpib eelkõige jälgides tema ümber toimuvat.

„See meeskonnatöö on see hästi oluline, et see oleks siuke positiivne. Seda näevad lapsed ka ju kõrvalt, et kuidas kasvatajad omavahel läbi saavad. Ja kuidas teised kasvatajad ka, et kõik suhtlevad ju lastega ja niimoodi, et see kõik mõjutab niiviisi, et ma ei tea.“

Bandura (1977) sotsiaalse õppimise teooria kohaselt leiavad lapsed endale eeskujut, keda jälgides õpivad nad erinevaid käitumismustreid. Nähes negatiivseid käitumismaneere võib laps eeldada, et just see ongi õige viis reageerimiseks. Kasvatajatel oleks väga keeruline õpetada last teistest hoolima ja neid austama kui tegelikkuses näevad nad enda igapäevaelus vastupidist olukorda.

3.4.2 Supervisioon

Supervisioon ehk töö nõustamine on superviisori poolt juhitud arendusprotsess, mis võib toimuda individuaalselt, grüpi- või meeskonna protsessina, samuti võib see haarata kogu organisatsiooni (Vesso, i.a). Supervisioonis käsitletakse keerukaid tööalaseid situatsioone, reflekteeritakse iseend ning see aitab vältida läbipõlemist. „Asenduskodu kasvatusala töötajate koolitusvajadusest“ on kirjeldatud kui vajalik on töötajate pidev eneseabi ja arengu võimalus (Linna ja Raudkivi, 2017). Ka käesolevas töös intervjueeritud töötajad on hetkel supervisiooni osalised ning neid abistab tuntud superviisor. Kasvataja Anne sõnastas neile väljaspoolt meeskonda pakutavad abivariandid järgnevalt:

„Jaa, et meil näiteks praegu käib see supervisioon, käib meil, et seal me arutame hästi palju selliseid asju. Tema annab palju nõu meile ja me nagu saame, et just läbi nende koolituste ka tuleb niimoodi noh, teiste kogemused ja kõik siuksed, et me suhtleme ju ka teiste lastekodude kasvatajatega ja.. et see on nagu laiem juba.“

Supervisioon on järjest laiemalt tuntud nõustamisvõimalus, mis pakub tuge ning tutvustab valikuvariante, et professionaalsemalt tööalaseid eesmärke täita ning, et hoida enda vaimset tervist.

Sotsiaalkindlustusamet korraldas hanke asenduskoduteenuse osutajatele tugiteenuste tellimiseks, selle täitmistähtjaks on 31.12.2018 (Sotsiaalkindlustusamet, 2017). Hange hõlmab supervisiooni teenuseid kasvatusala töötajatele, tööjuhendamist asenduskodu juhtidele ning kovisiooni teenust (Sotsiaalkindlustusamet, 2017). Mainitud hange aitab tõsta asendushooldusteenuse kvaliteeti. Töötajad, kellele võimaldatakse vajalik tugi, suudavad teha enda tööd efektiivsemalt, sest neid ei ohusta läbipõlemine vastutusrikka töö tõttu. Samuti võib oletada, et toetatud ja end vaimselt hästi tundvad inimesed ei vaheta nii kiirelt enda ametit. Seeläbi püsivad asenduskodu lastele kiindumussuhted neile oluliste töötajatega.

3.5 Kasvatajate arvamus peremajade süsteemist

Peamiseks eesmärgiks oli uurida töötajate nägemust peremajade süsteemist. Oma intervjuud lõpetasin ma just sellel teemal. Uurisin kasvatajatelt, millised olid nende ootused peremajadele. Tahtsin teada saada, kas ootused vastasid reaalsusele ning mida võiks veel muuta. Kasvataja Mari nentis, et peremajade süsteem on tema ootused üldeldisele asenduskodu elule täitnud.

„Mul oli lastekodust, oli selles mõttes selline ilus muinasjutt oli silme ees, et-et kuidas õnnelikud või siuksed kurvapoolsed lapsed, loksikid kuldsete juustega elavad seal, ninnu-nännutatakse neid. Aga siis oligi see, et kui ma sinna kohale jõudsin, oligi see, et-et rühmades oli palju lapsi, tööd oli palju, selles mõttes, et kes tegi seal pahandust. Et ootused ei olnud üldse sellised, et pigem ongi see, et nüüd on nagu siin see, mis nagu enda peas alguses mõtlesin. See on nagu siin reaalsuseks saanud.“

Kasvataja Anne leidis, et üks tema ootus oli ka see, et elu peremajas muutub perekeskseks ja intervjuust ilmnis, et see ka tema meelest nii on.

„Me just mõtlesimegi seda, et seal me saame nagu rohkem lastele keskenduda ja pühenduda. Lastega nagu rohkem tegeleda ja-ja need üritustel käimised ja need kõik. Need on kõik perega, muidu lapsed ei tahtnud minna siia-sinna, et mida pakuti välja, aga nüüd, nüüd nad lausa ootavad, et kui kuhugi minek on, et küsivad, et kas me veel lähme kuskile, et neile jah, see on ka hästi tähtis, et need perega koos tegemised.“

Anne tõi ka välja, et alguses tundus talle küll, et mõni asi oleks võinud muutumata jääda, kuid ei osanud tuua ühtegi näidet, sest nüüd on nad kõik praeguse süsteemiga harjunud ja see toimib. Teised kasvatajad ütlesid samuti, et nemad ei oska öelda miskit, mida vanast süsteemist kaasa tuua. 24-tunniste vahetustega kasvatajad väitsid üksmeelselt, et perevanemasüsteem võiks toimida kõikides peredes, sest nad näevad kui positiivselt see mõjub. Tema sõnul on lapsed harjunud praeguste kasvatajatega, kuid siiski on vahepeal olukordi, kus peab abiks tulema keegi väljast poolt, sest näiteks on keegi haige.

„Jah, aga kui mõelda nüüd, et näiteks vahepeal oligi, et, et kriis, kes oli haige, et kedagi uut otsida. Ega lastele eriti ei meeldi see. Et kui keegi uus uus tuleb, nad peavad harjuma. Et see võtab nendel, selles suhtes tohutult aega. Et uue inimesega kohaneda. Kindlasti sobiks peremajadesse perevanematesüsteem, mida kasvataja kauem on, seda parem.“

Perevanemasüsteemis oleksid kindlad perevanemad ning haigused üldiselt mööduvad kiirelt ning ei tekiks olukorda, kus laps peaks harjuma kellegi uuega. Kasvatajad mõistavad, et see teeb töötajate leidmise raskemaks, sest selleks, et töötada perevanemana peaks leidma tasakaalu töö- ja eraelu vahel. Kuid usun, et leidub inimesi, kes teevad enda tööd sellest tuleneva suurema eesmärgi nimel ja südamega. Töötades lastega, kes on jäänud vanemliku hooleta, aitame kaasa mitmete inimeste tulevikule. Lapsepõlves kogetu moodustab suure osa inimese identiteedist ja võib olla määrava mõjuga.

4 KOKKUVÕTE

Minu bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida asenduskodu töötajate kogemusi peremajade süsteemis.

Eestis elab palju lapsi, kellel pole võimalust elada oma sünnipäraste vanematega. Põhjuseid selleks võib olla erinevaid, näiteks on nende vanem surnud või pole ta olnud suuteline hoolitsema laste eest sõltuvusprobleemide tõttu ning mõningatel juhtudel ei võimalda seda lihtsalt vanemate tervis. Nende laste ühiseks faktoriks on asjaolu, et nad on jäänud vanemliku hooleta ning riigi kohustus on tagada lapsele sobiv asendushoolduse võimalus väljaspool tema enda perekonda (Vanemliku..., 2014). Eestis 2016. aastal kokku 1052 asenduskoduteenuse kasutajat (Statistikaamet, 2017). Asenduskodu teenuse eesmärgiks on pakkuda lastele hoolitsevat, perelähedast elukeskkonda, kus nad saaksid tunda end turvaliselt. Selleks, et pakutavat teenust veel paremaks muuta otsustati 2004. aastal alustada deinstitutionaliseerimisega. See tähendas, et vähendati asutuste ulatust või suleti need üldse ning koliti ümber väiksematesse peremajadesse. Peremajade loomine vähendas laste arvu peredes ning tõi kaasa ka muudatusi töökorralduses ja muudes aspektides.

Selleks, et mõista asenduskodu töötajate kogemusi uuenenud süsteemis, viisin uurimistöös läbi poolstruktureeritud intervjuud ühe asenduskodu kolme töötajaga. Nende alusel koostasın arutleva analüüsi, kus tõlgendasın nende kogemusi ning proovisin leida vastuseid eelnevalt püstitatud uurimisküsimustele.

Uurimistulemustest selgus, et kasvatajad olid kõige rahulolevamad muutunud tööaja üle. Varasemalt oli kahel neist tööpäeva kestus 12 tundi, kuid nüüd 24 tundi. Perevanemal muutus see 24 tunnilt viieks ööpäevaks. Pikem tööpäev annab võimaluse tegeleda lastega pikemalt ja intensiivsemalt kui varasemalt. Samuti annab see juurde aega, et luua lastega usalduslik suhe ning neile ka järjepidevamalt olemas olla. Usun, et aeg, mida töötajatel on võimalik pühendada lastele on määrava tähtsusega nende vahelistes suhetes.

Lisaks tõid töötajad välja muudatuse positiivse mõju lastele. Lapsed on nende sõnul palju rahulikumad ning koostööaltimad. Usaldatakse rohkem nii kasvatajaid kui ka asenduskodu pereliikmeid. Mitmed uuringud (Raudsepp, 2012; Turk, 2011; Vanemliku..., 2014) on leidnud, et asenduskodulaste iseseisvaks eluks vajalikud oskused on puudulikud. Peremajades elades on kasvatajatel võimalus arendamiseks laste iseseisvust ning erinevaid oskuseid ja omadusi suurem. Kasvatajad mainisid näiteks, kuidas elades peremajades, näevad lapsed toiduvalmistamise

protsessi algusest lõpuni. Muudatusi oli toimunud ka reeglites. Perevanema ja kõige pikema staažiga töötaja peres vähem, kuid mõlemad pered nentisid, et nende elu pole enam nii rutiinne ning kellaaegadega piiratud. Rutiinsus ja jäigad reeglid on Goffmani (1961) alusel totaalse institutsiooni tunnusteks. See näitab, et perekodu töötajad näevad vaeva, et muuta perekodu mitte institutsioonile, vaid tavaperele sarnasemaks.

Suure osakaaluga oli ka asjaolu, et töötajad mainisid mitmel korral võrgustiku- ja meeskonnatöö olulisust. Nad väärtustasid enda perekodu kolleege ning üldiselt olid rahul ka võrgustikutööga. Töötajad osalevad ka supervisioonis ning nõustusid, et tegu on vajaliku protsessiga. Hea meeskonna- ja võrgustikutöö ja supervisioon on tähtsad aspektid hoidmaks ära läbipõlemist. Töötaja, kes pole vaimselt kurnatud on suuteline tegema enda tööd palju efektiivsemalt.

Kokkuvõttes selgus, et töötajad olid rahul peremajade süsteemiga kaasnenud muudatustega. Nad jagasid mitmeid positiivseid kogemusi ja muudatusi, mis sellega kaasnes ning avaldasid lootust, et kunagi on peremajades kõikides peredes toimimas ka perevanemasüsteem.

Asenduskodutöötajad on võtmeisikuteks seal elavate laste heaolus. Nende käitumismaneerid on eeskujuks asenduskodulastele, nende suhtlusoskused on aluseks lastega turvalise usaldussuhte loomiseks. Seega on oluline lisaks laste heaolule uurida töötajate hea- ja rahulolu. Töötajate kogemused aitavad meil näha puudulike ja toimivaid aspekte süsteemis ning vastavalt nende soovitudele on võimalik asendushooldusteenuse kvaliteeti tõsta. Järgnevalt esitan mõned soovitud:

- Perevanemasüsteem igasse perekodusse
- Peredes võiksid olemas olla usalduskasvatajad, et tagada igale lapsele vähemalt üks usaldusisik
- Reegleid tuleb põhjalikult selgitada nii lastele kui töötajatele üheselt mõistetavatena
- Jätkata supervisiooni võimaldamist asenduskoduteenuse töötajatele

KASUTATUD KIRJANDUS

Ainsworth, M.D.S, Blehar, M.C., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A Psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum

and social welfare 5(2), 181-195

Asendushoolduse standardid Euroopas / Quality4Children Standards for out-of-home child care in Europe – an initiative by FICE, IFCO and SOS Children's Villages (2007). SOS-Kinderdorf International. Kasutatud 20.04.2018 https://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/1b7397b9-ce47-41e0-8329-3c01a5496c6f/Q4C_colour.pdf

Atonen, M. (2016). Erihoolekande taristu arendamine. *Sotsiaaltöö, 1*. Kasutatud 10.04.2018 http://www.tai.ee/images/ST1_2016_sisu_Atonen.pdf

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall

Browne, K., Hamilton-Giachritsis, C., Johnson, R. ja Ostergren, M. (2006). *Overuse of institutional care for children in Europe*. (2006). Kasutatud 08.04.2018 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1382554/>

Corsaro, W. (2005). *The Sociology of Child*. Thousand Oaks, California: Pine Forge Press.

Deinet, U. (2009). *Methodenbuch Sozialraum*. Wiesbaden

Eesti Asenduskodu Töötajate Liit. (i.a). *Asenduskoduteenus*. Kasutatud 08.04.2018 <http://www.eatl.ee/kasulikku/moisted/asenduskoduteenus/>

Goffman, E. (1961). *Asylums. Essays on the social situations of mental patients and other inmates*. New York: Anchor Books

Hannus, A. (2016). *Multiprobleemsed pered ja nende laste lapsepõlvriskide avaldumine täiskasvanueas*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool. Kasutatud 14.04.2018 <http://www.etera.ee/zoom/28882/view?page=1&p=separate&search=annely%20hannus&hlid=666226044&tool=search&view=483,286,1720,1795>

Hytonen, J. (1999). *Lapsekeskne kasvatus*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus

Institutsionaalselt hooldusmodelilt kogukonnapõhisele ülemineku Euroopa ekspertrühm/The European Expert Group. (i.a). *Terminology*. Kasutatud 08.04.2018
<https://deinstitutionalisation.com/terminology/>

James, O. (2007). *Suhtemudelite kavandamine. Kolm esimest eluaastat. Nad keeravad Su untsu. Kuidas perekonnaelus ellu jääda*. Tõlge Rütel, E. ja Tänapäev 2011. Trükk: AS Pakett trükikoda

Jürisoo, M. (2004). *Burnout – läbipõlemine*. Tallinn: Fontes

Kask, I. (2006). Kui lapsekeskne on lastekodu? *Sotsiaaltöö*, 6, 28-34. Kasutatud 05.05.2018
https://intra.tai.ee/images/prints/documents/130683161240_Sotsiaalto_2006_6.pdf

Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk

Lainoja, T. (2015). *Asenduskodu teenuse rahastamise muutused Eestis seoses teenuse ümberkorraldamisega*. Magistritöö. Tartu: Eesti Maaülikool. Kasutatud 20.04.2018
https://dspace.emu.ee/xmlui/bitstream/handle/10492/2002/Terje_Lainoja_2015MA_REV_t%C3%A4istekst.pdf?sequence=1

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*. Kasutatud 23.05.2018 <http://samm.ut.ee/intervjuu>

Liivarand, K. (2017). *Valga lastekodu Kurepesa peremajas elavate laste heaolu*. Lõputöö. Pärnu: Tartu Ülikool. Kasutatud 09.04.2018
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/58157/liivarand_kadri.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Linnas, E., Raudkivi, M. (2017). *Asenduskodu kasvatusala töötajate koolitusvajaduse analüüs*. Kasutatud 05.05.2018
http://www.tai.ee/images/Asenduskodu_kasvatusala_t%C3%B6%C3%B6tajate_koolitusvajaduse_anal%C3%BC%C3%BCs.pdf

Majandustegevuse register. (i.a). Tegevusluba asendushoolduse teenuse osutamiseks. Kasutatud 15.04.2018 https://mtr.mkm.ee/taotluse_tulemus?page=1

Mansell J., Kapp M., Beadle-Brown J., Beecham, J. (2007). *Deinstitutionalisation and community living – outcomes and costs: report of a European Study*. Volume 2: Main Report.

Canterbury: Tizard Centre, University of Kent. Kasutatud 20.04.2018
https://www.kent.ac.uk/tizard/research/DECL_network/documents/DECLOC_Volume_2_Report_for_Web.pdf

Matela, I. (2015). *Asenduskodude üleminek perekodu vormile ühe Eesti asenduskodu näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool. Kasutatud 09.04.2018
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/48004/matela_ingrid_ba_2015.pdf

Meres, T. (2012). *Haiba lastekodu külastus*. Lastepsühholoogi ekspertarvamus. Kasutatud 15.04.2018
http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/haiba_lastekodu_kulastus_lastepsuhholoogi_ekspertarvamus.pdf

Posch, C. (2009) *Laste asendushoolduse juhised*. ÜRO raamprogramm. Kasutatud 20.04.2018
<https://www.sos-lastekyla.ee/wp-content/uploads/2014/03/--RO-laste-asendushoolduse-juhised-final.pdf>

Pärnu Laste ja Noorte Tugikeskuse koduleht. (i.a). Asendus- ja järelhooldusteenus. Kasutatud 15.04.2018 http://www.parnutugikeskus.eu/?page_id=64

Ratassepp, K. (2004). *Eesti laste- ja noortekodud kui kasvatusasutused*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool

Raudsepp, R. (2012). *Seksuaaluse ja lähisuhete käsitlemine asenduskodus elavate laste ja noorte iseseisvaks eluks ettevalmistamise protsessis kasvatajate arvamuse alusel ühe asenduskodu näitel*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool

Rholes, W.S., Simpson, J.A. (2004). *Attachment Theory: Basic Concepts and Contemporary Questions*. Kasutatud 29.04.2018
https://www.researchgate.net/publication/232474540_Attachment_Theory_Basic_Concepts_and_Contemporary_Questions

Riigikontrolli aruanne Riigikogule (2009). Riigi tegevus laste riikliku hoolekande korraldamisel. Eesti Asenduskodu Töötajate Liit. Kasutatud 08.04.2018
http://www.eatl.ee/wp/wp-content/uploads/Riigikontrolli-audit_2009_RKTR_2105_2-1.4_1893_001-1.pdf.

- Riisalo, S. (2017). Miks on vaja asendushooldust muuta? *Sotsiaaltöö*, 3, 19-21. Kasutatud 08.04.2018 http://www.tai.ee/images/Riisalo_19-21.pdf
- Salla, E. (2016). „Nagu mänguasjad oleksime, et kes kelle oma on“- lapsed räägivad asenduskodus elamisest. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool Kasutatud 08.04.2018 http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51985/salla_eliise_ma_2016.pdf
- Schjellerup Nielson, H. (2010). Everyday life in focus in residential child care. *Scottish Journal of Residential Child Care*, Vol.9, No.1. Kasutatud 06.05.2018 https://www.celcis.org/files/6914/5881/4085/3_Neilson_-_Everyday_life_in_focus_in_residential_child_care.pdf
- Sepp, J. (2012). Didaktilised mängud käe ja sõrmede peenmotoorika arendamiseks. Kasutatud 09.05.2018 <https://jmadisson.wordpress.com/2012/05/13/didaktilised-mangud-kae-ja-sormede-peenmotoorika-arendamiseks-haaramine/>
- Sildnik, K. (i.a). Aastaajad. Käelise tegevuse töid toimetulekukoolile. Kasutatud 09.05.2018 www.hev.edu.ee/get/445/Aastaajad_kaelise+tegevuse+tööd_Veebi.pdf
- Sindi, I. (2012). Lastekodust peretüüpi asenduskoduni: asutushoolduse areng ja lapse õiguste tagamine. *Sotsiaaltöö*, 1, 53-58. Kasutatud 20.04.2018 https://intra.tai.ee/images/prints/documents/132972371338_sotsiaalto_1_2012.pdf
- Smith, M. (2009). *Rethinking residential child care. Positive perspectives*. The policy press: University of Bristol
- Sotsiaalhoolekande seadus. (RT I, 30.12.2015, 5). Kasutatud 15.04.2018 <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122016022>
- Sotsiaalkindlustusameti koduleht. (i. a). Soovituslikud juhised kohaliku omavalitsuse üksusele asendus- ja järelhooldusteenuse korraldamiseks. Kasutatud 08.04.2018 https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Lastekaitse/soovituslikud_juhised_kohaliku_omavalitsuse_üksusele_asendus-ja_jarelhooldusteenuse_korraldamiseks.pdf
- Sotsiaalkindlustusameti koduleht. (2017). Uudised. Sotsiaalkindlustusamet korraldab hanke asenduskoduteenuse osutajatele tugiteenuste tellimiseks. Kasutatud 27.05.2018

<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/sotsiaalkindlustusamet-korraldab-hanke-asenduskoduteenus-osutajatele-tugiteenuste>

Sotsiaalministeerium. (2012). *Asenduskoduteenus 2008-2012*. Kasutatud 09.04.2018
https://www.sm.ee/sites/default/files/.../asenduskoduteenus_2008-2012_1.doc

Sotsiaalministeerium. (2014). Kasutatud 20.04.2018
https://www.sm.ee/sites/default/files/contenteditors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/ah_rr_dets_2014.pdf

Sotsiaalministeeriumi koduleht. (i.a). *Asendus- ja järelhooldus. Asendushooldusteenus*. Kasutatud 09.04.2018 <https://www.sm.ee/et/asendus-ja-jarelhooldus>

Sotsiaalministeeriumi koduleht. (i.a.b). *Narva asenduskodu lapsed kolisid uutesse peremajadesse*. Kasutatud 09.04.2018 <https://www.sm.ee/et/uudised/narva-asenduskodu-lapsed-kolisid-uutesse-peremajadesse>

Spatscheck, Christian. (2012). Socio-Spatial Approaches to Social Work. Social Work and Society. *Social Work and Society International Online Journal*, 10 (1). Kasutatud 02.05.2018
<http://www.socwork.net/sws/article/view/314/659>

Statistikaameti koduleht. (2016). Statistika andmebaas. Kasutatud 15.04.2018
<http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/Saveshow.asp>

Statistikaameti koduleht. (2017). Statistika andmebaas. Kasutatud 15.04.2018
<http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/Saveshow.asp>

Steckley, L., Smith, M. (2011). Care ethics in residential child care: A different voice. *Ethics The Rights of Vulnerable Children under the Age of Three. Ending their Placement in Institutional Care*. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. Europe Regional Office 2011, lk 17. Kasutatud 25.04.2018
http://www.europe.ohchr.org/Documents/Publications/Children_under_3_webversion.pdf

The United Nations Guidelines for the Alternative Care of Children. (2009). Kasutatud 25.04.2018
http://www.childcentre.info/public/UN_Guidelines_for_the_Alternative_Care_of_Children_eng.pdf

Turk, P. (2011). *Asenduskodudes kasvanud noorte valmisolek iseseisvaks eluks*. Tallinn: Praxis.
Kasutatud 13.04.2018 http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Too-ja_Sotsiaalpoliitika/Asenduskodude_uuring.pdf

Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika roheline raamat (2014). Tallinn. EV
Õiguskantsleri märgukiri. Asenduskodus elavate laste põhiõiguste ja -vabaduste tagamine.
(2013). Kasutatud 09.05.2018 http://www.eatl.ee/wp/wp-content/uploads/6iguskantsleri_soovitus_asenduskodus_elavate_laste_pohioiguste_ja_vabaduste_tagamine_valla-ja_linna_valitsused.pdf

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Janelin Jaeski (10.10.1995),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Asenduskodu töötajate kogemused peremajade süsteemis“, mille juhendaja on Merle Linno,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 28.05.2018